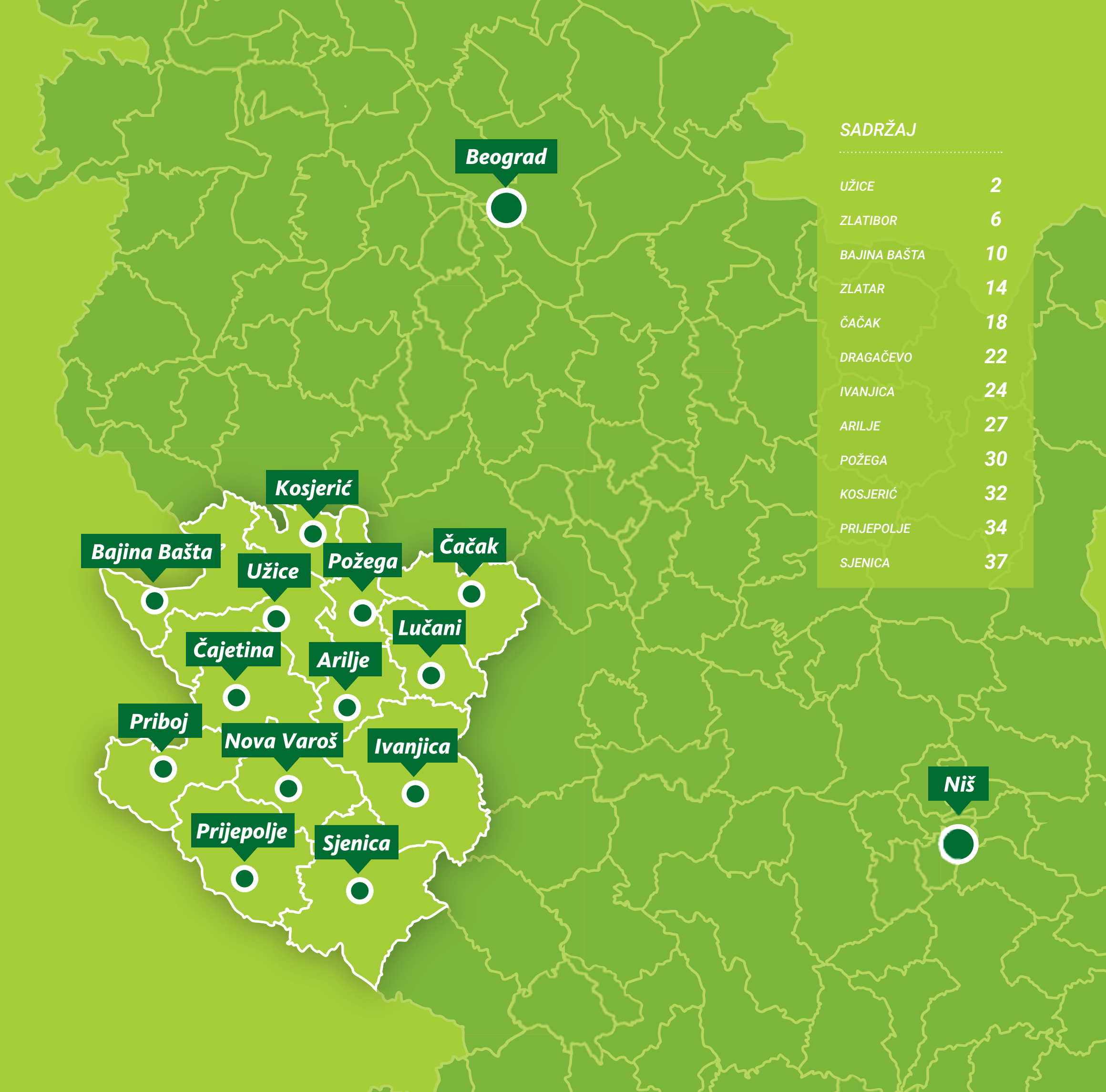


(P)osetite **ZAPADNU SRBIJU**



www.westsrbia.org
Turistička organizacija regije





SADRŽAJ

UŽICE	2
ZLATIBOR	6
BAJINA BAŠTA	10
ZLATAR	14
ČAČAK	18
DRAGAČEVO	22
IVANJICA	24
ARILJE	27
POŽEGA	30
KOSJERIĆ	32
PRIJEPOLJE	34
SJENICA	37

(P)osetite ZAPADNU SRBIJU

„Ako želite da idete brzo, idite sami. Ako želite da idete daleko, idite zajedno“, kaže jedna afrička poslovica.

Mi smo dugo zajedno i baš zbog toga iz godine u godinu idemo sve dalje.

Na stranicama koje slede, upoznaćete nas iz malo drugačijeg ugla. Čitajući ove tekstove, i sam sam naučio nešto novo o nama. Zato obratite pažnju na svaki detalj, čitajte i dođite nam u goste, a onda se prepustite čarolijama naše omamljujuće Zapadne Srbije.

Dobro došli!

Miroslav Rađen, direktor
Turistička organizacija Regije Zapadna Srbija

Od Tesle do Kusturice

Danijela Ćirović
Glimpses of the World

Gde god da se čovek uputi po zapadnoj Srbiji, nekako uvek izbije na Užice. Nema tog vozača koji nije bacio pogled na zidine Starog grada, kao ni ljubitelja domaćeg turizma koji nije svratio do Mokre Gore. A znate li da je baš u Užicu izgrađena prva hidrocentrala u Srbiji po zamisli Nikole Tesle, i to samo pet godine posle one na Nijagari u Americi!

I to nije sve. Ako dolazite iz Požege, prolazite pored Potpečke pećine i Zlakuse. Nastavite dalje prema Tari, i stići ćete do Drvengrada. Od stalaktita i grnčarije, preko srednjovekovnih zidina i Tesle, pa sve do Tarabića i Kusturice – kud' ćete lepše!

GRAD UŽICE

Grad sa okolinom krajem 12. veka ulazi u sastav srednjovekovne države Stefana Nemanje, a pominje se u dokumentu iz 1329. Kasnije je bio deo države kneza Lazara, a zatim pao u ruke Turaka. O ovim vremenima i dalje svedoči utvrđenje iz 14. veka, koje se nalazi visoko na brdu iznad današnjeg grada, sa tri strane opasano rekam. Užice je bilo ustanički centar za vreme Otomana, ali i vojna baza i strategijsko mesto u raznim ratovima, od austro-turskih do Drugog svetskog.

Kralj Aleksandar Obrenović postavio je ovde kamen temeljac 1899. za izgradnju hidrocentrale na Đetinji, prve takve u Srbiji po zamisli Nikole Tesle. Grad je dobio električno osvetljenje godinu dana kasnije, a ubrzo se razvio u snažan privredni i kulturni centar.

Pogled na Užice sa „krsta“

UŽICE

OD BEOGRADA: 195 km
OD NIŠA: 240 km

Pećinske dvorane

Skretanje za Potpeć i Zlakusu nećete promašiti. Čeka vas par kilometara uskog asfaltnog puta. Kola mogu da se ostave na nekih 100 metara od ulaza u pećinu. Odmah znate da ste blizu, jer se čuje huka reke koja izbija iz ovog zemljinog grotla.

Pošto sam stigla pola sata ranije, prošetala sam okolo, popela se stepeništem do kapije (izbrojah 180 strmih stepenika), uživala u pogledu odozgo i pokušavala da izbegnem komarce (koji me nekim čudom uvek nađu). Uskoro se pojavio i Aleksandar, vodič, vraćao se iz obilaska sa prethodnom grupom turista. Posetioce inače vodi na pun sat, a nekad, kaže, grupa bude velika, nekad ne.

Popeli smo se do Gornje pećine. Aleksandar je pričao o pronađenoj grnčariji iz doba neolita, pokazao mi pre-

poznatljiv otvor u obliku mamuta, a onda smo krenuli i u obilazak zatvorenih pećinskih dvorana. Hodnik je vlažan, bogat stalagmitima i stalaktitima, ponegde treba da se sagnete, a onda opet izađete u (još jednu) prostranu prostoriju. Svaku krasi naročita dekoracija, karakteristična za ovu pećinu, a mnogi oblici nose i simpatična imena. Obići ćete „Snežanu i sedam patuljaka“, „Nevestinski veo“, „Don Kihota“, videćete ukrase u obliku bebe, čeljusti aligatora, a legenda kaže i da su ovde živеле dve ale. Dok sam šljapkala po vlažnom podu (u baletankama koje su već bile blago blatnjave), vodič priča kako smo došli do „Dvorane zmajeva“, te da su ovde po predanju živela dva zmaja koji su čuvali lekoviti izvor.

„Kada je izvor presušio, zmajevi su se skamenili. I od tada ih evo – ovde!“, pokazuje mi Aleksandar.

Takođe, za vazduh u pećini kažu da je izuzetno blagotvoran za pluća. „Dva u jedan“, lepo i korisno!

Selo grnčara

Odavde ćete se provozati nazad do Zlakuse. Selo je poznato po zemljanom posuđu, ali bogato i šumama, lekovitim biljem, ribnjacima. Mnoga domaćinstva se i danas bave ovim zanatom. U selu se organizuju razne manifestacije koje uključuju pravljenje ili upotrebu posuđa, kao što su međunarodna kolonija umetničke keramike u avgustu ili takmičenje u kuvanju u zemljanim posudama na jesen.

U selu ćete otići i do Etno parka „Terzića avlija“. Ovde sam i ranije svraćala, obišla mali muzej i prelepu baštu koja je uvek puna cveća i živih boja. U restoran parka se obično dođe na kafu s ratlukom ili na neki od specijaliteta u priyatnom tradicionalnom ambijentu, ali imajte na umu da ovde možete da uđete u jednu od dve srpske kuće, od kojih je jedna stara više od sto godina.



Dvorište u Zlakusi

Velelepne zidine

Ko je bio na putu ka Zlatiboru i Crnoj Gori, nije mogao da ne primeti zidine Starog grada na vrh brda sa desne strane magistrale. Ako ste od onih koji „teško puštaju volan“, znajte da kolima možete da dođete skroz do tvrđave. Lako ćete se orijentisati, jer ćete naići na putokaze za tvrđavu čim uđete u Užice. A gore vas čeka sjajan pogled na čitavu naseljenu dolinu! Ovde su se vodile bitke još pre sedam-osam vekova, a teške zidine i dalje ponosno stoje.

Prvi pouzdani izvori iz 14. veka kažu da je tvrđava pripadala vlastelinskoj porodici Vojinović, a onda i Nikoli Altomanoviću koga je knez Lazar porazio i ovde zarobio 1373. Kroz istoriju je više puta rušena i renovirana.

Odličan pogled na tvrđavu imaćete i sa novog vidikovca „na krstu“, sa brda preko puta Starog grada koje pripada naselju Veliko Zabučje. Na oko 10 km od centra Užica prema Zlatiboru, kod prve pumpe na koju naidete sa desne strane, treba da skrenete levo da biste stigli do vidikovca. Imala sam tu sreću da me u obilazak povede niko drugi do direktor Regionalne turističke organizacije



POTPEĆKA PEĆINA

Nalazi se u selu Potpeć, između Požege i Užica, na dva kilometra od magistralnog puta. Naselje je najverovatnije dobilo ime kao „selo pod pećinom“. Pećina je najpoznatija po monumentalnom ulazu koji je u obliku potkovice i visok je 50 metara, a širok između 12 i 22. Ovo je najviši pećinski ulaz u Srbiji i na Balkanu. Pretpostavlja se da je pećina bila čovekovo stanište još u vreme neolita, a ovde su otkriveni ostaci keramike, obrađenih jelenskih rogova i kamenog oružja.

Posetiocima je na raspolaganju staza od 555 metara koja ima preko 700 stepenika kroz pećinske dvorane. Srednja temperatura je oko devet stepeni. Iz pećine izbijaju vode ponornice u vidu reke Petnice.

Zapadna Srbija Miroslav Rađen, i sve mi objasni „iz prve ruke“.

Sedam vekova kasnije, odnosno baš od ove 2019. godine, moguće je provozati se ziplajnom sa Starog grada.

Čula sam priče ranije kako se i ovaj Stari grad vezuje za „prokletu Jerinu“, suprugu despota Đurađa Brankovića iz 15. veka. Legenda kaže da je Jerina i ovde terala trudnice da rade na izgradnji tvrđave, a „đecu“ je bacala u reku – te otud naziv reke Đetinje. No, užička tvrđava je postojala i mnogo toga preturila preko glave pre nego što se Jerina uopšte pojavila na srpskoj političkoj sceni.

Reka Đetinja se uliva u Zapadnu Moravu, a dolazi sa Tare. Na samo par kilometara od centra Užica možete da vidite gde počinje njena klisura. Proglašena je prirodnim dobrom i poznata po raznim ekološkim specifičnostima, kakav je dnevni leptir, na primer. U klisuri imate brzake bogate ribom, dok je reka u delu bližem gradu omogućila i da se napravi Gradska plaža, koja je leti puna kupaća i izletnika.

Čuvena hidrocentrala

Ali, ono po čemu je Đetinja nadaleko poznata jeste hidrocentrala! Naime, poznati srpski profesor i naučnik Đorđe Stanojević procenio je 1898. da je reka dovoljno snažna da može na njoj da se podigne centrala po Teslinim principima, da osvetli ulice grada i pokreće pogon tadašnje Tkačke radionice. Oprema za izgradnju hidrocentrale dopremljena je iz Beča, dok su je iz Kragujevca, kažu, vukli volovi, i to njih 12. Danas se ovde nalazi i Muzej tehnike.

U Užicu možete da posetite i Jokanovića kuću s polovine 19. veka, koja je proglašena kulturnim dobrom. Zanimljiva su zdanja Narodnog muzeja, Užičke gimnazije iz 1838, a svakako ćete prošetati prostranim Gradskim trgom i probati – komplet-lepinju. Pršuta, sir, kajmak, proja, neki su od specijaliteta zapadne Srbije koje ćete naći i u Užicu, ali se Užičanima priznaje da je „prava“ komplet-lepinja potekla baš odavde i da je nigde ne prave kao u ovom gradu.

Kremansko proročanstvo

Kad nastavite od Užica prema Tari stići ćete i do Komplexa u Kremnima. (Moram da priznam da me i dalje buni što bi meštani rekli „u Kremnama“, iako se selo zove Kremna, a ne Kremne, pa sam, iz poštovanja, počela i sama da „brkam“).

Kroz kapiju uđete u malo dvorište, a tamo – jednostavna drvena brvnara u kojoj možete kupiti suvenire i, u najmanju ruku, zanimljiva izložba. Ovde ćete videti deo takozvane „Kosmičke kugle“, pored koje piše da ju je „pronašla vojska krajem osamdesetih godina u zemlji, na tri i po metara dubine“. Za samu Kremansku kotlinu se kaže da je nastala „prilikom stvaranja zemlje kad su u njenu utrobu pali milioni takvih kugli“. Poznato je da se kotlina teško snima iz aviona i satelita, da ovaj kamen ima blagotvorno zračenje, „sve nedokazivo o čemu se radi“. I na kraju natpisa, stoji i ovo: „Veruje se da se zbog blagotvornog zračenja u kontinuitetu rađaju – vidoviti ljudi.“

Ovde vas podstiču da ostavite sitniš, zamislite želju i dodirnete „Kosmičku kuglu“. A u prodavnici suvenira možete da kupite i deliće Kugle koji su ugrađeni u male priveske za ogrlice ili ključeve. Šta god o ovome mislili,

KREMNA

Kremanska oblast obuhvata severni deo Zlatibora, a centar je selo Kremna. Danas je ono poznato po Komplexu „Kremansko proročanstvo“, odnosno porodici Tarabić, čijim članovima je Komplex i posvećen. Tarabići su ovde živeli u 19. veku i u narodu se veruje da su bili vidoviti. Oni su, prema predanju, predvideli pronalazak televizije, telefona i telegrafa u Srbiji, smene na prestolu, dolazak Josipa Broza na vlast i drugo. Prvi Tarabić za koga se tvrdilo da ima proročke mogućnosti je Miloš, koji je rođen 1809. Živeo je 45 godina, „koliko je i predvideo“.



Prva hidrocentrala u Srbiji

Užičani se mršte i kad čuju da se u nju stavljaju pršuta ili čevapi, jer „to onda nije prava komplet-lepinja“. Sigurno će vas odvesti do „Šuljagine“ pekare da je probate, gde se ona, kažu, „krčka“ u otvorenoj peći – mada se sami trude da je ne jedu često, „zbog linije“.



prosto je šteta ne dozvoliti da vas čitava priča ponese, ipak ste došli da se divite ovom srpskom „čudu“, zar ne! Još kad obiđete krug po dvorištu, prepoznate i nekoliko skulptura Miladina Lekića čija dela već predstavljaju i zasebnu turističku atrakciju ovog kraja, pa nabasate i na – „Kralja u buretu“?

Dobro ste čuli, to je bure u kojem se skrivao Petar Prvi Karađorđević. Kažu da se, kada je ugušen Hercegovački ustanak, Petar Prvi krio na Šarganu. Došao je kod prote koji je bio pristalica Karađorđevića, a ovaj ga je smestio u pregrađeno dudovo bure za rakiju. Žandarmi su pretresli podrum i počastili se rakijom baš iz tog bureta. Ostalo je upamćeno da je Mitar Tarabić pre svega toga obilazio protin podrum i rekao: „Vidiš ovo bure – ko se u njemu bude krio, biće vladar Srbije!“

Verovanje dalje nalaže da se treba slikati sa kraljem u Komplexu zarad ličnog uspeha. Bure, kažu, čini čuda i ko želi vlast, mora prvo ovde da dođe. Priča se da su pred američke izbore, u bure stavili i sliku Donalda Trampa!

Pruga - na sve strane

Vratih se na magistralu, uz odzvanjanje priče o Tarabićima u ušima. Žurila sam da stignem do stanice Mokra Gora odakle je trebalo da pođe „Šarganska osmica“. Kako posle da objasnim da mi je pobjegao voz, koji ide – u krug!

Mesto za sedenje treba rezervisati nekoliko dana unapred. U suprotnom, gospođa za šalterom će vam prodati „stajanje“ ili ćete morati da sačekate bolju priliku. Dešava se da voz bude pun, naročito kada nagnu i turističke ture iz Rusije ili Kine, te se nemojte uzdati u sreću na licu mesta.

Čitava vožnja traje oko dva i po sata. Lepo je zamišljeno da se stane nekoliko puta, ne samo na pomenutim

MOKRA GORA

Ova dolina je smeštena između Tare i Zlatibora. Park prirode „Šargan – Mokra Gora“ obuhvata površinu od 10.813 hektara, uz šarolik reljef klisura, vrhova i dolina, i 700 vrsta biljaka, od kojih su mnoge endemične. Mokra Gora je sa Šarganom nekada bila na bitnom putnom pravcu, o čemu postoje dokazi u vidu ostataka starog rimskog kaldrisanog puta i rimskih grobova. Danas je prostor najpoznatiji po „Šarganskoj osmici“ i etno naselju Drvengrad.

Drvengrad

Izgrađeno po zamisli čuvenog režisera Emira Kusturice, ovo etno naselje danas ugošćava i filmski i muzički festival „Kustendorf“. U narodu poznat i kao Mečavnik, zbog specifičnog položaja i velikih snežnih smetova tokom zime, ovaj kompleks ima gradsku kapiju, 13 ulica, dva trga, bioskop, crkvu, restorane, poslastičarnicu, sportski centar, teniske terene, bazen. Svaki objekat nosi ime nekog od poznatih ličnosti iz sveta filma, književnosti ili sporta, kao što su Stenli Kjubrik, Ivo Andrić, Federiko Fellini, Novak Đoković. U naselju ima i oko 50 autentičnih kuća-brvnara, koje su prenete iz zlatiborskih sela i predstavljaju smeštajni kapacitet naselja.

Otkako ga je Kusturica izgradio 2003, Drvengrad je malene postao zaštitni znak ovog dela Srbije. Mnogima će prvo ovo etno naselje i pasti na pamet kada se pomene Mokra Gora. I to ne važi samo za posetioce iz Srbije. A još kada znate da su ovde dolazili glumci poput Džonija Depa i Monike Beluči, bude vam mило da prošetate istom tom kaldrmom.

Pošto sam ranije imala prilike da posetim Drvengrad, radovala sam se što ću opet sesti na kafu i domaće kolače. Bilo je već kasno popodne, skoro suton, nije bila gužva, mada je grupa turista iz Rusije i dalje pozirala ispred brvnara.

Ispred mene, savršen pogled na okolna brda. I sjajne „ledene kocke“!

stanicama, već i na vidikovcima sa kojih se pruža lep pogled na okolna brda. Na jednom od njih koji se zove Golubići, kondukter će vam pokazati kuda ste sve prošli i kako pruga vijuga, ali moram da priznam da ja te „tačke“ nikako nisam mogla da spojim u glavi. Kad gledate ovako odozgo, ne deluje moguće da se ti delovi pruge koji nestaju u tunelima na sve strane, malo gore, malo dole – igde mogu sresti i spojiti!

Očekujte simpatične stare vagone sa sve furunom u zadnjem delu, lepe predele kroz prozor, kafu ćete popiti u Jatarama tokom pauze i slikaćete slapove izvorske vode, na stanici Šargan-Vitasi će vas parna lokomotiva pozdraviti karakterističnim piskom. A meni je i kosa posle vožnje satima mirisala na voz (ipak „Ćira“ ide na parni pogon).



ŠARGANSKA OSMICA

Ovo je pruga uskog koloseka (760 mm), koja prolazi planinskim predelima Mokre Gore preko 10 mostova i kroz 22 tunela preko brda Šargan, obrazujući osmicu zbog uspona. Po broju mostova i tunela jedinstvena je u Evropi. Kompoziciju vuče popularni „Ćira“, koji staje na stanicama Šargan-Vitasi, Jatara i Mokra Gora. Kažu da na stanici Jatara u brdima niko nikada nije kupio kartu, kao i da ovde niko nije ušao ni izašao iz voza. Prema predanju, Mitar Tarabić je predvideo da ovim vozom neće putovati ljudi „radi posla i potrebe, nego oni od zabave“. A tako je i bilo. Pruga je zatvorena sedamdesetih godina, da bi ponovo bila aktivirana 2003. u turističke svrhe.



Kusturičin Drvengrad

Pogled na plišana brda

ZLATIBOR

OD BEOGRADA: 230 km
OD NIŠA: 275 km

Danijela Ćirović
Glimpses of the World

Zlatibor spada među najpopularnije turističke destinacije u Srbiji, što, naravno, nije slučajno. Ali, mnogi od posetilaca često ne mrdnu od centra ove raskošne planine, te i ne znaju kakve se tek lepote kriju u neposrednoj okolini. Da se to i vama ne bi desilo, ovde ćete naći čitav spisak atrakcija koje ovu planinu čine jedinstvenom, a vama onda ostaje samo da krenete na put!

Inače, bar jednom godišnje prođem kolima magistralom pored Zlatibora, ali moram da priznam da dugo nisam svraćala u sam centar. Okolna sela i „plišani“ brežuljci su mi uvek bili draži, valjda zbog toga što, kad krenem iz Beograda, jedva čekam da pobegnem od zgrada i betona. A kažu, centar Zlatibora je „sav urban“.

PLANINA ZLATIBOR

Planina je najverovatnije dobila ime po žutoj šiškarki retke vrste belog bora, četinara pod zaštitom države, zbog koje ovo drvo deluje zlatasto. Zbog geografskog položaja uvek je imao i poseban značaj. Kod sela Jablanica se, na primer, nalazila austrougarska i turska granica prema Srbiji.

Zlatibor je poznat po ruži vetrova, čistom vazduhu, širokim pašnjacima, lekovitom bilju, skijalištu, ali i specijalitetima poput pršute. Turizam zvanično počinje u avgustu 1893. kada je ovde boravio kralj Aleksandar Obrenović. Otada, ovdašnji izvor nosi naziv „Kraljeva voda“, a ubrzo niču letnjikovci i vile i na Čigoti, u Ribnici. Planinu i dan-danas pohode brojni turisti iz zemlje i sveta, i leti i zimi.

Planinski centar

Tačno je da ovde na sve strane imate automobile, asfalt, te da kod tradicionalne pijace morate da pazite kako prelazite ulicu, maltene kao u Beogradu. (Tačno je i da se cene ne razlikuju puno od onih u prestonici, ili su čak i više.) Ipak, kada turisti dođu na ovakvo mesto, i sami zapravo očekuju da im je banka ili pošta na dohvata ruke, da imaju menjačnicu i mesta za šoping odmah „iza čoška“. Pored toga, u samom centru imate sadržaje poput Adrenalinskog i Dino parka.

Ako niste znali gde da nađete dinosauruse u prirodnoj veličini, dođite ovde! Među stablima viri jedan visoki dugovrati dok prolazite pored raznih vrsta dinosaurus, stvorenja koja su tako dugo naseljavala Zemlju, a koja ovde riču i pomeraju se. Jedan, evo, kao da je krenuo ka jezeru usred parka... Sjajan!

Za one koji vole da prošetaju, obradovaće ih činjenica da ovde u intenzivnom usponu može da se prođe takozvanom „stazom zdravlja“ koja ide oko dva kilometara od centra i završava se na Šumatnom brdu. Kada se ovde jednom popnete, dočekaće vas spomenik streljanim partizanskim ranjenicima 1941. Sa obe strane brda poređane su i ležaljke, pa ako ste za sunčanje, samo izvolite. A pogled... Pa, samo obratite pažnju na fotografije, šta dalje da vam pričam!



Jezero u centru

Ako inače volite vidikovce, duge šetnje, Zlatibor će biti pun pogodak. Pešačke staze idu preko livada i kroz šume, i nije važno da li ste aktivni sportista ili tek rekreativac. Tako nešto ćete naći i na Torniku, gde se nalazi i poznata ski staza. Tornik je najviša tačka Zlatibora, na oko devet kilometara od turističkog centra, gde ima raznih sadržaja, kako zimi, tako i leti. Biciklisti koji vole da voze po planinskom terenu, na primer, moći će da biraju težinu staze, kao i da ovde iznajme svu opremu. Decu možete da povedete na mali ziplajn, na takozvani „tjimbing“, ili prosto da se provozate žičarom.

Meni je kroz glavu prolazilo kako nisam baš puno razmišljala kad sam ujutru krenula ovde – baletanke su mi svakog trenutka mogle spasti s nogu. (A ko će ih posle naći na ovoj padini!) Staza me je odvela do vidikovca od 1.496 metara, a pogled se pružao kilometrima daleko. Kakav je nestvaran osećaj kada sa jednog vrha gledate kako se nižu drugi, udaljeni planinski venci i nestaju u izmaglici! Ne žurite, udahnite zlatiborskog vazduha, sačuvajte prizor negde u memoriji i svaki put ga „izvucite“ kad vam se glava prepuni gradskom vrevom. Napravite u toj memoriji još mesta, jer tek krećemo u zlatiborska sela...



Muzej na otvorenom

Staro selo Sirogojno nije teško naći, jer se od centra pruža pogled na crkvu koja dominira malim uzvišenjem. Ispred kapije će vas dočekati nekoliko tezgi sa čuvenim vunenim džemperima i čarapama karakterističnih šara, a odmah iza crkve se ulazi u muzej.

Dok šetate među brvnarama i zavirujete u svaku ponaosob, u takozvanoj „glavnoj zgradi“ u čošku, vidim, sedi žena. „Izvolite, izvolite“, kaže ona: „E, vidite, ovde oko ognjišta se nekada okupljala čeljad. Svi su radili na imanju, bilo je mnogo dece, nije bilo kao sad – da nema ko da

obradi njivu...“ Kao da sam ušetala na scenu od pre bar jednog veka, već sam mogla da zamislim kako se u prostoriji pored dočekuju gosti kada se slavi slava, ili kako se baš tu, pored ognjišta prosejavalu brašno za hleb.

Sirogojno je bilo savršeno mesto da se napravi pauza. Među drvećem sam pronašla i deo muzeja gde se nalaze brvnare koje su iznutra prilagođene modernom vremenu, pa u jednoj možete da kupite suvenire, nekoliko njih se izdaje za prenočišta, dok je u šumici smešten i prijatan restoran u rustičnom ambijentu. Na jelovniku tradicionalna jela – od čvaraka do proje. Između ostalog, pita sa koprivom, i domaće kiselo mleko. Kako odoleti!



Staro selo Sirogojno

SIROGOJNO

Ovaj muzej na otvorenom nalazi se 26 km od turističkog centra Zlatibora. Tu su prebačene stare brvnare iz okruženja, kako bi se sačuvalo sećanje na nekadašnji način života. U okviru kompleksa nalaze se dva domaćinstva sa originalnim rasporedom objekata koji čine muzejsku postavku. Brvnare datiraju s kraja 19. i početka 20. veka kada je brojna porodica živela u jednom domaćinstvu sa do 50 članova. Zajedno su proizvodili vreme u „glavnoj kući“ oko ognjišta, gde se kuvalo, ručalo, kupalo, dok su sinovi kada se ožene, sa porodicama spavali u okolnim vajatima. Domaćinstvo su činile i namenske brvnare poput mlekara, ambara, kovačnice, pekare, salaša, štale i sl.

Vile u Gostilju

Jedva sam čekala da ponovo dođem u Gostilje. Kao po pravilu, vidici i vodopadi me uvek ostave bez teksta – čega u zapadnoj Srbiji svakako ne manjka – a uvek mi se činilo da je Gostilje pride umotano u nekakvu narodnu mistiku. Nikakvo čudo ako se zna da meštani pričaju kako se neka- da verovalo da ovde žive vile, koliko moćna, toliko i gorda stvorenja koja nisu prezala da prevare čoveka.

„Žene treba da pripaze na muževe kada ovde dođu, jer vile mogu da ih zalude“, kaže domaćin na ulazu. „A žene, šta njima može da se desi, mogu li i same da postanu vile?“,

GOSTILJE

Na oko 25 km od centra Zlatibora nalazi se poznati Gostiljski vodopad, odnosno Turističko udruženje Gostilje. Voda se ovde obrušava sa 20 metara visine u vidu vodopada, a onda formira više manjih vrela i slapova, sve do ušća u reku Katušnicu. Na samom ulazu u kompleks nalazi se bazen, na kojem možete preko leta da uživate uz kupanje i pogled na okolnu šumu i zelenilo. Stazom nastavljate do brežuljka gde je smešten mali park za decu, a već odatle se čuje huka vode. Pored vodopada je uređena pešačka staza sa odmorištima, koja se spušta sve do Katušnice.

Kompleks je otvoren tokom cele godine, tako da ćete leti uživati u zelenilu i brzjoj vodi, a zimi u pogledu na zaleđene mlazeve.

pitam naivno. „Boga mi, ja bih onda ovde prestao da radim!“, dobacuje čovek uz osmeh.

Bude vam jasno zašto su stari uopšte povezivali vile sa ovim vodopadom dok šetate nizbrdo. Pa, samo pogledajte kako voda elegantno prelazi sa jednog nivoa na drugi, u nizu uskih mlazeva na kojima se prelama svetlost i koji prekrivaju udubljenja u stenama. Možete da zamislite devojkicu hipnotišućeg osmeha i duge kose kako vas iz tih pukotina posmatra i mami.

I ovde se potrudite da ne žurite. Pomislite na vile. I probajte da im odolite ako se pojave.



Vodopad u Gostilju

Pećina i ziplajn

Mom iznenađenju nije bilo kraja kad sam se ponovo obrela u Stopića pećini. Jer, kada sam prošli put bila, pre nekih desetak godina, bila je potpuno neuređena, čak je čika Stopić tada skinuo lanac sa kapije i uz ručnu lampu me proveo kroz prvi deo pećine. Sada je napravljena staza za posetioce, tako je osvetljena da joj se lepo vidi i tavanica, a bigrene kade menjaju boju u odnosu na odsjaj sijalica. Vodiču sam rekla da nisam imala pojma da je plafon tako visok i ukrašen, a pred vodopadom sam ostala bez teksta. Usred duboke „rupe u zemlji“, obrušava se voda, šiklja iz stene i ispod vaših nogu, buči i odzvanja između pećinskih zidova!

Moja vožnja je tog dana išla ukруг – od turističkog centra preko sela Rudine (gde ćete videti one tipične zlatiborske brežuljke, kao umotane u zeleni „pliš“), pa preko Stopića pećine, Sirogojna, Gostilja i sela Ljubiš, odakle se ponovo izlazi na magistralu. Nemojte da mislite da sam kroz Ljubiš samo prošla, jer ovde se, na primer, smestilo jedno od brojnih kupališta, kakvih ima puno na Zlatiboru. Pregradi se potok, napravi mali prirodni bazen (bez hlora i pločica), a domaćini okolo postave ležaljke i rustični restoran. Tako su se, kažu, i deca nekada kupala u lokalnim potocima.

Ako volite ribu, u Ljubišu ćete naići i na ribnjak, odnosno restoran sa domaćom pastrmkom. A iznad na brdu, još nešto što će zanimati mlađu populaciju: najveći ziplajn u Srbiji! Dužina ziplajna je 550 metara, a visina 130. Uroš i Sanja vas dočekaju uz osmeh, ohrabruju vas da je najm-

Umešni meštani

Čajetina – lep, mali grad podno magistrale. Prvo vas dočeka uredan park, pa ulica koja zavija nizbrdo pored crkve. Zgradu opštine krasi saksije sa cvećem. U Biblioteci se, kažu, nalazi i mali muzejski prostor. Prolazim pored i pitam se kako nikad ranije nisam bar svratila da prošetam. Ovo je bilo idealno mesto i za pauzu, jer sam upravo tada došla iz sela Tripkove i Šljivovice. Taman da sredim utiske...

Tripkova se od centra Zlatibora nalazi na oko 15 km. Čini vam se – penjete se u neku divljinu, a onda vas posle par kilometara sačeka centar sela, odnosno crkva sa desne strane, i škola sa leve. A tamo pored – galerija Velimira Tošanića. Vitražista koji je, kaže, staklo otkrio 1988. u Nemačkoj. Tamo je izučio zanat, a u Srbiji 1993. imao prvu izložbu i pogodio prvi posao. Ko bi rekao da se na vrh ovog brda nalazi čovek koji je radio staklo za velika zdanja po Rusiji, te tako i plafon-svetlarnik hotela u Sankt Peterburgu ispod koga su se 2003. sastali Džordž Buš i Vladimir Putin. Slučaj je hteo i da radi vitraže za rezidencije Slobodana Miloševića u Požarevcu i Beogradu.

„Kao ni u zgradi za koju su mi rekli da je Putina vila, ni ovde nisam smeo da fotografisem svoje radove“, priča Tošanić.

Njegova ćerka Ana radi predmete u staklu poput tacni za kolače, činija, pepeljara, a nigde ih drugo nećete naći do upravo ovde – u selu Tripkova.

Na nekoliko kilometara prema Tari, na samoj magistrali, nalazi se još jedna zanimljiva galerija. Ako ste bili na Zlatiboru sigurno ste se slikali pored jezera i velike skulpture seljaka u drvetu, poznatije kao „Zlatiborski brzi voz“. To je delo Miladina Lekića, koji ga je napravio prema liku čoveka iz kraja, čija se stara fotografija nalazila na svim suvenirima Zlatibora. Lekić je 2001. počeo da pravi skulpture od drveta, i to od oraha i hrasta iz ovog kraja. Pitam da li je tada mogao da pretpostavi da će njegova skulptura maltene postati zaštitni znak Zlatibora i da, ako nemate

ČAJETINA

Po poslednjem popisu na teritoriji Opštine Čajetina koja obuhvata i Zlatibor živi oko 15.000 stanovnika, a prvi put mu se pominje ime 1815. Većina stanovnika bavi se poljoprivredom i turizmom. Opština se nalazi u jugozapadnom delu Srbije, između Užica na severu, Arilja na istoku, Nove Varoši na jugoistoku i Priboja na jugu.

lađa osoba koja se spustila bila devojčica od četiri godine. Bila je, kažu, oduševljena. Najstariji posetilac je deka od 75, koji je i tog dana bio prisutan. „Joj, ništa me ne pitajte... Dobro je, jašta“, dobacuje dekica.



fotografiju pored „Zlatiborskog brzog voza“, kao da niste ni bili na planini – a Lekić se skromno smeši.

Ipak, danas ima svoju galeriju u Šljivovici koju često pohode organizovane ture i putnici, radi porudžbine u vidu ikona, delova nameštaja, prikaza životinja, srpskih seljaka, a ponešto možete da ponesete i kao suvenir.

Ako volite da obilazite manastire i crkve, ni toga ovde ne manjka. Meni je jedini problem bio što je zbog učestalih kiša makadamski put do manastira Uvac i Dubrava bio slabo prohodan. Ipak, moglo se do crkve brvnare u selu Jablanici. Put do ovog sela (oko 13 km od Tornika) je zaista nestvaran, jer se sa brda spuštate serpentinama dok se pruža lep pogled na okolne brežuljke. Crkva je podignuta 1838. na skrovitom mestu i karakteristično je što se tu i dalje nalaze tradicionalne sobrašice ili sofere, koje su meštani gradili da bi za vreme praznika imali gde da posedaju.

(Još nestvarnije je bilo kada je u povratku nebo posivelo i počelo da puca, a kiša zalila vijugavi asfalt!)

Srpsko more podno Tare

Danijela Ćirović

Glimpses of the World

BAJINA BAŠTA

OD BEOGRADA: **180 km** (preko Valjeva)
OD NIŠA: **300 km** (preko Vrnjačke Banje)

Priroda je bila tako darežljiva prema zapadnoj Srbiji da ju je prekrila bujnim šumama, izdašnim izvorima i živopisnim vrhovima. Upravo takva je i planina Tara! Oni koji ovde jednom svrate, obično nastave da joj dolaze u pohode. Ostaju očarani okruženjem, koje ima odlike ostatka regije, ali je i toliko specifično da ne može da se uporedi ni sa jednim drugim u Srbiji.

Mene je put vodio od Užica prema Mokroj Gori, jer sam već više od mesec dana obilazila zapadnu Srbiju, a na magistrali se kod Kremena odvaja skretanje desno – za Taru. Ali, najbliži put od Beograda je svakako preko Valjeva i Rogačice, dok će vam Ibarskom magistralom trebati još nekih 50 kilometara (doduše bez svih onih serpentina!).

U glavi su mi se već komešale informacije koje su se tu „usklađile“ pre dolaska ovde. Jer, čim čujete da je 80 odsto Nacionalnog parka Tara pokriveno šumom, bude vam jasno na kakvo mesto dolazite. Očekujete netaknutu prirodu, šetnju među stablima, a dobijete još i spektakularne vidikovce, nabujala jezera i neverovatne biljne i životinjske vrste.

„Živi fosil“ Evrope

Još mi je živo u sećanju kako mi je rukovodilac turističke službe Parka na obodima Zaovinskog jezera objašnjavao da je Josif Pančić 20 godina tragao za omorikom, još od 1855. Ova omorika se pokazala toliko izdržljivom, da je i u nekim gradskim sredinama uspevala da apsorbuje zagađenja, priča mi Ranko. Smatra se „živim fosilom“ evropske i balkanske flore.

Ranko je pun informacija o ekosistemu Nacionalnog parka, pominje retke vrste, ne samo mrkog medveda, koji je maltene postao i zaštitni znak Tare, već i Pančićevog skakavca. Karakteristično je što ova vrsta skakavca ne leti, ima zakržljala krila, i ima ga samo na području Parka, i nigde drugo!

Ispred vas – prelep pogled na jezero Spajići, a onda se okrenete, a iza leđa vam se mreška tamno plava zaovinska voda. Ovo je centralni deo sela Zaovine, po kojem je jezero i nazvano. Nalazi se na nadmorskoj visini od 892 metra i u njega se upumpava voda iz Drine, odnosno jezera Perućac, koje je 600 metara niže. Prilikom izgradnje ove brane u dolini reke Beli Rzav, većina kuća, zajedno sa crkvom, je potopljena i izmeštena, a jezero je na nekim mestima duboko i 80 metara. Danas ima nestvarno plavu boju i šepuri se svojim plažama tokom vrelih letnjih dana.

No, ono što je svakako ostavilo upečatljiv utisak, a što Taru odvaja od drugih planina, jeste činjenica da je sva „dugačka“. Gde god da krenete, naoružajte se strpljenjem

GRAD BAJINA BAŠTA

Grad sa oko 26.000 stanovnika prema popisu iz 2011, nalazi se u podnožju planine Tare, na desnoj obali Drine. Kao gradsko naselje, Bajina Bašta je nastala sredinom 19. veka kada je knez Aleksandar Karađorđević 1858. izdao rešenje o osnivanju varošice.

Postoji više legendi o nastanku imena grada. Najčešće pominjana je ona da je u tursko vreme ovde živio Turčin po imenu Baja koji je imao „velike bašte“.

Intenzivan ekonomski razvoj počeo je 1966. kada je puštena u rad Hidroelektrana „Perućac“.

(i nekim terenskim vozilom, ako je moguće), jer vas sigurno čekaju desetine kilometara makadama kroz šumu. Samo da biste došli od jednog do drugog vidikovca, moraćete da vozite po 30-40 kilometara. Tek tu zapravo možete da steknete utisak koliko je prostran čitav ovaj Park! Čak i ako nemate predstavu da li vozite pravo ili idete u krug, jer oko vas je sve vreme – jedna te ista, ogromna šuma. (Baš zato se ne savetuje da se sami zaputite u nasumičnu „dugu šetnju“. A kažu i da medved ume da bude radoznao...)

Čuveni vidikovci

Da biste otprilike stekli utisak koliko je jedno mesto udaljeno od drugog, evo par smernica u odnosu na Bajinu Baštu. Od ovog grada podno Tare, na oko 40 kilometara udaljenosti nalazi se brana u Zaovinama. Poznato planinsko odmaralište Mitrovac je na 25 kilometara od Bašte, a mesto Predov Krst na 33. Do još jednog popularnog odmarališta – Kaluđerskih Bara, stižete posle oko 16 km vožnje uzbrdo. Tako ćete se otprilike orijentisati i ako budete hteli da obidete neki od vidikovaca, a pojedine zaista ne smete da propustite, jer onda kao da niste ni bili na Tari!

Verovatno je svima već poznata fotografija na kojoj kroz grane stoletnog bora puca pogled na kanjon Drine. E, pa, to vam je pogled sa Banjske stene na Tari. (Ništa nestvarnije ne deluje ni uživo! Drina ovde ima tirkiznu boju, kao da su je veštački farbali u nekom već „fotošopu“.) Zvanično, uređenih vidikovaca na Tari ima pet: Banjska stena, Crnjeskovo, Bilješka stena, Osluša i Sjenič. (Ranko i Marija iz Nacionalnog parka su nabrojali i više, ali je bilo nemoguće upisati ih sve – dok sam se truckala na zadnjem sedištu, a vozili smo se od Osluše prema Sokolarici, makadamom. Bar ih je bilo nemoguće upisati – čitko!)

Sve informacije o tome kako da bezbedno nađete vidikovce imate u Parku, a njihovi centri su u Bajinoj Bašti, u Mitrovcu i na obali Perućca, ili jednostavno možete da svratite do Turističke organizacije Tara - Drina u gradu. O vrsti aktivnog odmora koji možete imati na Tari dovoljno vam govori i podatak da u Parku možete iznajmiti bicikl, kajak, dvogled, štapove za planinarenje, možete da angažujete vodiča, ali i da organizujete posmatranje mrkog medveda na hranilištu.



Pogled sa vidikovca Osluša

Sjajan pogled sa Banjske stene



Varijantama za aktivan odmor ovde izgleda da nema kraja. Baš sam poslednjeg jutra saznala da se može i džipovima u obilazak, i to takozvanim off road rutama. Bila sam smeštena kod Mijailovića u Planinskoj kući u Kaluđerskim Barama i Nataša mi je uz kafu pričala kako su za ove ture uglavnom zainteresovani stranci, da se grupe najave, a oni ih povedu na lakše ili teže vožnje. Ona sama je turiste vodila i do Uvca, Zlatibora, Mokre Gore, a Izraelcima se, na primer, naročito dopala varijanta da u seoskom domaćinstvu mogu da učestvuju u spremanju tradicionalne „sukane pite“.

NACIONALNI PARK TARA

Prostire se na gotovo 25.000 hektara. Tara spada među srednje visoke planine sa oko 1.200 metara nadmorske visine. Najviši vrh je Kozji rid (1.591).

Ovo je tipično šumsko područje, a po raznovrsnosti ekosistema spada među najbogatije u Evropi. Poseban značaj ima Pančićeva omorika, endemična vrsta koja je u kanjonima srednjeg toka reke Drine uspevala da preživi poslednje ledeno doba. Ni životinjske vrste ne zaostaju, pa Taru naseljava 59 vrsta sisara i oko 140 vrsta ptica.

Ovde je nastanjena i najveća populacija mrkog medveda u Srbiji. Simbol faune beskičmenjaka Tare je takozvani Pančićev skakavac.

Reka „kao godina“

Verovatno najpoznatija regata u Srbiji jeste upravo ona Drinska. Održava se svake treće sedmice u julu i najmasovnija je manifestacija ove vrste u državi. Ovde se organizuje već četvrt veka i obično ide uz takmičenje u pravljenju riblje čorbe, skokove sa mosta, muzički program. No, nemojte misliti da na Drini nema šta drugo da se radi tokom leta. Samo skoknite vikendom do plaže na Perućcu! To je, kažu, srpsko more. Naime, pregrađivanjem Drine u Perućcu branom od 461 metar, formirano je jezero koje je dugačko više od 50 kilometara i duboko do 85 metara. Napravljene su pontonske plaže, te se ovde tokom jula i avgusta kada voda dostigne 22 stepena, jedva nađe slobodno mesto za peškir. Na jezeru ćete primetiti i splav-kućice, brojne čamce, pecaroše, vodene sportove.

U samom centru naselja Perućac, na oko 13 kilometara od Bajine Bašte, obavezno svratite do rečice za koju kažu da je „dugačka kao godina“. Ima samo 365 metara! Ima-la sam prilike da vidim reku Vrelo i ranijih godina, ali su je vremenske prilike ovog leta učinile tako snažnom da sam jedva mogla da poverujem da je u pitanju ista ona – rečica!



REKA DRINA

Iako se u ovom području nalaze reke Beli Rzav, Rača, Derventa, Brusnica, dominantna je ipak Drina. Ona opasava Taru sa severozapadne i severne strane, izvire u Crnoj Gori, predstavlja prirodnu granicu između Srbije i BiH, i najveća je pritoka Save. Poznata je po brzacima i slapovima, spektakularnom krivudavom kanjonu, branama i jezerima. Prema dubini kanjona (od 700 do 1.000 metara), na prvom je mestu u Srbiji i na trećem u svetu.

Na ovoj nekada divljoj reci rodilo se splavarenje, ali nije ništa manje popularna i među ribolovcima.



Sve vode u zapadnoj Srbiji su zapravo nabujale, svaki potok šiklja i huči, izvori kuljaju, jer su obilne kiše padale nedeljama. Zato je i Vrelo dobilo na gabaritu. Ni manje rečice, ni jače huke! Ovo je najkraća reka u Srbiji, koja se posle tako kratkog toka, glasno stropoštava u Drinu, u vidu vodopada od 10 metara visine.

Krstarenje do Višegrada

Evo kako još možete sebe da „častite“ kad ste već na Drini. Sećate se kanjona koji smo videli sa Banjske stene? E pa, sad ćemo da se ukrcamo na brod u Perućcu i odosmo baš tom klisurom skroz do Višegrada. A tamo, ni manje ni više, nego – ćuprija na Drini i Andrićgrad!

Dok se preko razglasa čuje vodič Neđo koji objašnjava „kako je dobro biti medved na Tari“, jer je em zaštićena vrsta, em mu se nosi hrana, em „ako napravi štetu u selu – opština plaća“, vi uživate u pogledu na strme obale Drine. Kanjon na pojedinim mestima biva izuzetno uzak. Na mestu gde se uliva Bistrica, oseća se blag vetrić koji dolazi iz njene klisure. Prolazi se pored Žepe, a kod kam-pa „Stari brod“ leži nekoliko stećaka koji su, zajedno sa nekropolama u Perućcu, 2016. stavljene na UNESCO listu svetske kulturne baštine.

Goran Glišić, vlasnik agencije „Tara tours“ koja organizuje ove ture do Višegrada, prepričava kako je brod kupio u Beogradu 2015. godine, a onda ga renovirao deo po deo. Danas se zove „Grizli“. Bilo je upriličeno i prvo krstarenje, odnosno promocija „Čarobnog turističkog prstena“ kada je 2017. prokrstarilo 200 zvanica.

Na brodu je dobra atmosfera, prijatna muzika, vetrić na palubi, prelepi prizori na Drini svuda okolo, časkate sa posadom u prugastim mornarskim majicama. Za jednodnevni izlet se treba najaviti unapred, zbog rezervacije i kapaciteta mesta na brodu. Kreće se u devet, uz prozivku i pregledanje dokumenata (državljeni Srbije mogu putovati uz ličnu kartu, jer se ulazi u Republiku Srpsku,



Čuveni most u Višegradu

odnosno BiH), i putuje se tri i po sata. U Višegradu se obilaze čuveni most i Andrićgrad i pravi se pauza od dva i po sata. Stižete nazad u Perućac tek oko pola sedam uveče.

Andrićgrad je priča za sebe. Zovu ga i „Kamengrad“, za razliku od onog Drvengrada u Mokroj Gori, koji je takođe izgradio srpski režiser Emir Kusturica. Andrićgrad je nikao 2014. i pun je simbolike. Jer svako zdanje ima neke veze sa čuvenim srpskim nobelovcem Ivom Andrićem, dotle da se knjižara zove „Ili-ili“, prema njegovoj omiljenoj knjizi filozofa Serena Kjerkegora. Svratite na čevape u „Kasabu“ ili na kolače u „Secesiju“.

Ispred ulaza u grad, nova statua braći Sokolović – Mehmed Paši koji je sagradio čuveni most na Drini 1571, i Makariju, koji je uz pomoć svog brata postao patrijarh obnovljene Pečke patrijaršije polovinom 16. veka. A most na Drini – posebna priča! Kao da ste se vratili kroz vreme! Ako niste pročitali „Na Drini ćupriju“ Ive Andrića, za koju je dobio Nobelovu nagradu, pravo je vreme da to učinite. Sve će vam biti jasno!

Kućica na Drini

Na šta prvo pomislite kad se pomene Bajina Bašta? Pa, na Kućicu na Drini, naravno. To prvo padne na pamet i turistima, naročito onima iz Kine koji su Kućicu videli na svojoj državnoj televiziji. Tako sada grupe kineskih turista dolaze samo da je slikaju, a onda „nestaju“.

Drina ume povremeno da nabuja i podivlja, što se desilo pre nekoliko godina, a onda i da odnese kućicu u nepoznatom pravcu. Ali, kažu, meštani uvek naprave još lepšu i ponovo je postave nasred stene. A otkud stena na sredini reke? E, tu već na scenu stupa srpski junak Kraljević Marko, koji je, kako legenda kaže, sa vrha jednog od vidikovaca bacio ogroman kamen da bi njegov Šarac mogao u dva skoka da pređe na drugu obalu, a da se ne ukvasi. Na steni se, kažu, još vidi otisak kopita.

Što se tiče hrane i pića, i ovde ćete, kao i u celoj zapadnoj Srbiji, naići na komplet-lepinje, pršutu, ribu, „ledene kocke“ i tufahije. Ali, i na rakiju! Jer, upravo se ovde nalazi jedna od najstarijih i najvećih destilerija rakije u Srbiji, i to



MANASTIR RAČA

Najznačajniji kulturno-istorijski spomenik Bajine Bašte predstavlja manastir Rača, smešten na obroncima Tare, na oko šest kilometara od grada. Ovde reka Rača izlazi iz svog živopisnog kanjona. Po predanju, manastir je u drugoj polovini 13. veka podigao srpski kralj Dragutin. Dva puta je rušen do temelja, obnavljao ga je i knez Miloš Obrenović, a današnji izgled dobio je 1835.

Za vreme Drugog svetskog rata ovde je sklonjeno Miroslavljevo jevanđelje, najstarija srpska knjiga napisana u 12. veku. Deo mošti kralja Dragutina nalaze se u manastiru. Račanska prepisivačka škola bila je, kažu, na oko 40 minuta hoda uz reku, blizu vrela Lađevac. Monasi su ovde i crtali dekorativne ilustracije za knjige. Škola je prekinula rad 1690. godine kada su se monasi pridružili velikoj seobi Srba. U neposrednoj blizini Lađevca nalazi se isposnica posvećena Svetom Đorđu.



Kućica na Drini

„BB klekovače“. Kako uđete unutra, tako će vas zaplahnuti miris alkohola, a ljubazni domaćin će vam objasniti da se tu trenutno nalazi 200 tona rakije, provešće vas pored ogromne buradi i dok shvatite šta vas je snašlo, već ste degustirali onu staru od šljive, dunju „iz hrastovog bureta“ i mladu rakiju „koja tek treba da prestane da rezi, a sva je tradicionalna – 75 odsto kupine i 25 maline“...

Neka vas neko drugi onda odveze uzbrdo uz serpentine do smeštaja u Kaluđerskim Barama!

Pod krilima beloglavog supa

ZLATAR

OD BEOGRADA: 266 km
OD NIŠA: 312 km

Danijela Ćirović
Glimpses of the World

Rado biste se otisnuli daleko od betona, među bujne krošnje koje se ogledaju u vodi, negde gde ćete moći da udahnete punim plućima, gde ćete ostati bez teksta pred netaknutim pejzažima, ali i da saznate ponešto o istoriji i kulturi lokalnog stanovništva? Još ako volite pitu ili palačinke od heljde, nema dileme, pakujte se i pravac – Zlatar!

PLANINA ZLATAR

Planina u jugozapadnom delu Srbije sa najvišim vrhom od 1.627 metara (Golo brdo). Ovaj deo Srbije uveliko je poznat među rekreativcima, onima koje zanimaju pešačke i biciklističke staze leti, odnosno ski staze zimi, koje privlači Adrenalin park, koji više vole netaknutu prirodu nego „šljašteće“ lokale.

Zlatar se nalazi na spoju mediteranske i planinske klime, ima veliki broj sunčanih dana, ružu vetrova, te se boravak ovde savetuje i ljudima sa kardiovaskularnim problemima i povišenim krvnim pritiskom. Bogat je šumom i pašnjacima, pa neće iznenaditi činjenica da oдавde potiče poznati sir ili da su hektari njiva pokriveni heljdom.

Naočiti lešinar

Naime, ne možete da dođete na Zlatar, a da preskočite Uvac. A verujte, ne biste to ni želeli! Dužina toka reke je 119 kilometara, ali je ona pregrađena branama, te tako ovaj kraj može da se pohvali jezerima – Uvačkim ili Sjeničkim (tu ćete doći na krstarenje i da se popnete do vidikovca), Zlatarskim (ovde se najčešće pravi pauza na putu za Crnu Goru, u mestu Kokin Brod), i Radojnjskim. Između sva tri jezera i dalje teče Uvac, i manje ili više vijuga kroz okolne planine. Pride, duž čitavog toka reke mogu da se vide jata beloglavog supa, koji je usled naročitog entuzijazma zaposlenih u Rezervatu, ponovo naišao na dobre uslove za život i sada suvereno vlada nebom nad Uvcem.

„Nekada ih je bilo tek desetak, a danas možemo da se pohvalimo da kod nas ima između 400 i 500 odraslih ptica, i 104 mladunca“, priča vodič Mićko dok upravlja turističkim brodićem koji klizi površinom Uvačkog jezera. Kaže da ova ptica koja ima raspon krila gotovo tri metra, može da pređe i velike razdaljine. Tako su ptice baš iz ovog Rezervata „svratile“ do Grčke, ali su dve odletele i u Izrael, a jedna i 3.500 kilometara daleko – čak do Jemena!

Mićko usporava brodić dok prolazimo pored stene na kojoj stoji jedna od mladih ptica. Ovaj sup ne može da poleti iz doline poput većine drugih ptica, već se u let spušta sa visokih stena.

„Beloglavi sup može da dostigne visinu od 12.000 metara“, priča dalje Mićko, a mi trepcemo u neverici. Pa, samo zamislite pticu koja je sposobna da leti visoko koliko i avion! Pride, radi se o lešinaru, koji je u stanju da apsorbuje maltene svaku zarazu ili otrov koje unese preko mesa uginule životinje, a da to ni na koji način njega samog ne ugrožava. Čak i antraks!



Beloglavi sup

Fascinantni meandri

Rezervat su kao nekada počeli da naseljavaju i crni lešinar i bela kanja, a nastoji se da se ponovo privuče i orao bradan ili „kostoberina“. U pitanju je još jedan lešinar, a koji se hrani kostima. Prosto je neverovatno zamisliti – donesete uginulu stoku da nahranite sve ove lešinare, a onda jedni pojedu svo tkivo, drugi kosti, i sva eventualna bolest „ozdravi“ u njihovim ptičijim telima, dok vam njihov let krasi nebo nad obroncima strmih, zelenih planina!

U okviru izleta Specijalnog rezervata provozaćete se brodićem meandrima Uvca, svratićete do „Ledene pećine“, što je samo po sebi zanimljiv doživljaj (gde uz ručnu lampu prolazite kroz mrkli mrak pećinskih dvorana i hodnika), i doći ćete podno vidikovca na koji treba da se popnete, ne biste li iste te meandre videli i odozgo. Naš je bio takozvani „Veliki vrh“ na 1.230 metara visine, tačno preko puta vidikovca „Molitva“.

Pošto staza zavija među grmljem, i sve vreme ide uzbrdo, nikako joj se ne vidi kraj. Bar dok ne izbijete na dve klupe na vrhu, kada imate još 100-200 metara ravnog puta do „cilja“. A onda vas prvi pogled na klisuru nagradi za sve one graške znoja koje ste ostavili usput! Spektakularni meandri vijugaju prema Sjenici, dok brodiči koji mile po reci deluju sićušno sa ove visine, a onda povremeno proleći i beloglavi „kralj“ ovih stena!

Ne sumnjam da će se i vama usijati fotoaparati, a na iznenađenje naše male grupe iz Mićkovog brodića – ovde je mogla da se popije i kafa, dok vam puca pogled kilometrima daleko!

Manastir Dubnica

Moje obilaženje Zlatara je počelo i završilo se heljdom. Prvo su to bile palačinke od heljde dok sam pravila plan obilaska sa Brankom koji vodi lokalnu Turističku organizaciju. Kasnije ću više saznati o samoj kulturi. Zasad sam se otisnula kolima i pošla od jednog do drugog zlatarskog sela, sve da vidim!

Od magistrale na ulasku u Novu Varoš (iz pravca Beograda), do Rezervata, imate 12 kilometara vožnje. Ako odatle nastavite putem preko brane, dočekaće vas nepregledni brežuljci, pojedini prekriveni šumom, drugi njivama ili travom. Na momente ćete imati utisak kao da se vozite iznad svih tih planina, samo što ne dohvatite one pufnaste čisto bele oblačiće na plavom nebu. Sličan je utisak i kada se popnete na samu planinu Zlatar i kada putem izbijete usred guste borove šume. Dok šetate šumom niste svesni onoga što vam se ukaže kada izađete na „čistinu“, jer odatle se pruža magičan pogled.

No, da se vratimo vožnji. Ovo što sledi ne možete promašiti, jer ponosno stoji tik pored puta.

Na oko sedam kilometara od Rezervata, gde vas sa obe strane puta pozdravljaju dugački pašnjaci – i ništa više – odjednom vam se sa desne strane ukaže građevina u kamenu. Tek kada priđete, videćete da se radi o manastiru. Uredna kapija, mala crkva, siva od boje kamena, drveni zvonik i spomenik patrijarhu Gavrilu. Manastirska zgra-



Vožnja kroz Rezervat

SPECIJALNI REZERVAT PRIRODE „UVAC“

Ovaj park prirode okružen je planinama i obuhvata površinu od više od 7.500 hektara. Dve trećine Rezervata su na teritoriji opštine Nova Varoš, a ostatak pripada Sjenici. Minimalna nadmorska visina je 760 metara, a maksimalna 1.322.

Rezervat je najpoznatiji po meandrima reke Uvac, čije su vode usekle sebi put između visokih stena. Zbog specifičnog sastava zemljišta, ovaj predeo je bogat pećinama. Park prirode slovi i za stanište oko 130 vrsta ptica, među kojima je i čuveni beloglavi sup, jedna od dve preostale vrste lešinara koji se danas gnezde na području Srbije. Beloglavi sup je kod nas upravo ovde spasen od istrebljenja. Rezervat „Uvac“ drugi je po veličini ove vrste u Evropi, a prvi na Balkanu.



Manastir Dubnica

da pruža se sa leve strane, dok se trudite da vam koraci budu što tiši da ne remetite mir ovog zdanja kao izniklog iz proplanka.

Manastir Dubnica je u selu Božetići, na oko 19 kilometara od magistrale, odnosno sedam od Rezervata. Prema pojedinim podacima, ovde je nekada bila starija građevina koja datira s početka 15. veka. Svoj najveći

Živo etno selo

Još nekih sedam kilometara vožnje i već se radujem putokazu, koji najavljuje etno selo. Dok kolima prilazite i izvirujete ne biste li bolje videli stare kuće koje se odmah pojave sa leve strane, načičkane uzbrdo – koliko ste razpoznali, toliko vam bude i neprijatno. Jer, ipak piljite ljudima u kuće.

Selo nije veliko. Posle nekoliko stotina metara stići ćete do crkve, što je zapravo centar. Pored crkve se nalazi i škola, a stare kuće sve gordo stoje nanizane pored puta, u nekoliko redova podno brežuljka. Ostavila sam auto i opet imala onaj osećaj... Ono malo ljudi se okolo kretalo svojim poslom, svi vidno zabavljeni činjenicom da je neko „zalutao“ do njih. Pošto deluje kao da od crkve više nema puta, i sami imate osećaj da ste došli do nekog već „kraja“. No, bar se možete okrepiti na simpatičnoj terasi, tradicionalno uređenoj u drvetu.

uspon manastir je doživeo dva veka kasnije kada je na mestu patrijarha bio Gavriilo Rajić Rašković, jedan od znamenitih predstavnika loze kneževa Raškovića, koji su po ženskoj liniji bili u rodu sa Nemanjićima. Ovde su se, kažu, za vreme Turaka tajno kršćavala deca i venčavali mladi parovi.

Moja „ruta“ je bila – istim putem nazad, a onda, umesto da se posle Rezervata vratim putem ka magistrali i Novoj Varoši, nastavila sam za sela Radijeviće i Drmanoviće. Još nekih desetak kilometara vožnje kroz prelepe pašnjake. Nikoga na putu, možete da stanete i uslikate okolni pejzaž. U Radijevićima sam imala dve stanice – jedna je bila crkva-brvnara od dva veka, građena kao starovlaška kuća, a druga domaćinstvo Purića, koje slovi za najvećeg proizvođača heljde i spelte u Srbiji.

Da li ste znali da heljda nema glutena, da se preporučuje onima koji imaju kardiovaskularnih ili problema sa holesterolom i šećerom u krvi, problema sa varenjem, a da sama biljka može da raste samo u brdskim predelima, na visinama od oko 1.000 metara? A tek kad probate lokalne specijalitete od heljde... I moji domaćini u Radijevićima kažu da je heljda decenijama bila zaboravljena i da je među lokalnim stanovništvom ostala upamćena samo po tradicionalnim receptima poput onog za heljdopitu!

ETNO SELO ŠTITKOVO

Reći će vam da je ovo tipičan primer živog etno sela, i sasvim su u pravu. Jer, ovde i danas žive ljudi. U pitanju je selo očuvane prvobitne arhitekture, koje je bilo sedište starovlaške plemićke porodice Raškovića. Kuće su građene u nizu, okrenute ka crkvi i školi. Konstrukcija im ne liči na seoske kuće, već pre na one gradske iz 19. veka kakvih još ima u Užicu i Novoj Varoši. U prizemlju im se nalazi podrum od kamena.

Kako meštani tvrde, građene su na ostacima porušениh kuća knezova Raškovića, a tome u prilog govore i lepo obrađeni kameni blokovi. Ono što ovo selo takođe čini jedinstvenim jeste što svaka kuća iznad vrata ima ucrtanu godinu izgradnje. Kažu da su podrumi služili kao dućani, pekare, a da je samo selo dobilo ime baš po tome što su ovde pravljene – štitovi.



Turska arhitektura

Mada Nova Varoš nije veliki grad, ipak ostavite sebi jedan dan da ga natenane obiđete. Ima ovde svašta da se vidi, naročito ako ste ljubitelj geografske regije Starog Vlah, koja se prostire od granica sa BiH i Crnom Gorom do Ovčarsko-kablarske klisure, regije koja je nekada bila administrativni deo Raške, srpske države Stefana Nemanje osnovane u 12. veku. Grad je, kažu, nikao usled potreba

obezbeđivanja trgovačkih karavana na carigradskom putu u 16. veku. U Zavičajnom muzeju savetuju da svoju posetu započnete upravo ovde, jer tu ćete saznati sve što treba o nasleđu grada, ali i onome što možete da obiđete u okolini, o Raškovićima i vojvodi Petru Bojoviću. Tu se, između ostalog, nalazi i replika sablje kneza Mihaila Raškovića iz 1560. godine.

Kuće oko glavne čaršije datiraju s početka 20. veka, dok su džamija i crkva građene na kraju 19. I sam Zavičajni

muzej je smešten u staroj zgradi takozvane kajmakamije, odnosno sedišta načelnika okruga, zdanju koje je bilo izuzetno moderno za kraj 19. veka kada je počelo da se gradi.

Ako nastavite niže istom ulicom, suprotno od džamije, naići ćete i na druge arhitektonske vesnike prošlih vekova, kakve su Musića kuća, Kuća Jermenina ili Kulića kuća. Poslednju je bio ljubazan da mi pokaže Pedo Korunović, potomak Kulića, koji su, kako pripoveda, u Novoj Varoši pre Drugog svetskog rata imali i „Kulića han“, kao kasnije i renomirani hotel za ono vreme. Kuća je izgrađena 1900. godine potpuno od prirodnoj materijala, „onako kako to danas rade po Švedskoj“, kaže domaćin.

Kad ste već ovde, proći ćete i pored galerije Muhameda Hamka Rovčanina. Odvojite vremena da vam možda sam umetnik objasni zašto se jedna od skulptura u drvetu zove „Mozgojedac“ i kako su „sve glave otada ostale prazne“, ili da vas provede kroz svoje slike osećanja i uspomena zadržanih na platnu, da vam možda pokaže i pesmu o suknu, uz šarmantne vrećice pravljene od ovog grubog starog platna – ili, pak, da odavde ponesete i autentičan, rukom rađen suvenir...

Ah, da, obavezno svratite i na čevape!



Motivi iz Kulića kuće

Zavičajni muzej



NOVA VAROŠ

Naselje zvanično ima oko 16.500 stanovnika, od kojih polovinu čine oni koji žive u seoskim sredinama. Poznato je po dobrim multietničkim odnosima. Nalazi se na magistralnom putu od Beograda do Crnogorskog primorja i podno planine Zlatar, a samo je na nadmorskoj visini od oko 1.000 metara.

Od Rimljana do roka

Danijela Ćirović

Glimpses of the World

ČAČAK

OD BEOGRADA: 150 km
OD NIŠA: 190 km

Zadesila sam se u Čačku baš kada su krošnje počele da cvetaju. Kroz bogate nizove cvetića gledate kako priroda ožiljava, ali i kako grad počinje da „pulsira“ i najavljuje novo buđenje – uz svu onu istoriju u pozadini.

Krenite sa mnom u šetnju kroz ulice ovog grada, i sve ću da vam ispričam. I sama sam se okretala na sve strane, pretrčavala ulice i trudila se da uhvatim najlepši kadar. Doduše, to i nije tako teško ako vam se svako malo ukažu onakvi prizori!



Crkva Bogorodice Gradačke

GRAD ČAČAK

Smatra se da je ovde život u kontinuitetu trajao čak 5.000 godina pre nove ere, sve do danas. U prilog intenzitetu naseljenosti od praistorije govore arheološki lokaliteti i kulturno-istorijski spomenici. Na mestu grada u vreme Rimljana ovde se nalazilo veće naselje, a danas se u centru Čačka mogu videti ostaci rimskih kupatila.

Grad se u vreme srpske srednjovekovne države pominje u 13. veku kao Gradac. Bio je prestonica župana Stacimira, brata Stefana Nemanje, koji je naselje i osnovao. Najstariji pomen Čačka beleži spis iz Dubrovačkog arhiva iz 1408. godine.

Prema popisu iz 2011, na teritoriji opštine živi više od 115.000 ljudi, a u gradu 73.331.

Građena je još u 12. veku, a u jednom momentu je pored dva zvonika, imala i dograđen minaret. Ktitor je knez Stacimir, brat Stefana Nemanje, a hram nosi ime Bogorodice Gradačke. Današnji izgled datira iz 19. veka, kada je crkva restaurirana po ugledu na srednjovekovne raške hramove. Ovde su nađena i stara zvona zakopana u zemlji. Na jednom postoji staroslovenski zapis da je zvono poklonio gradački mitropolit Nikifor, a na drugom da je dar iz 1454. godine predat upravo Bogorodici Gradačkoj. Zvono je jedno od najstarijih u Srbiji!



Narodni muzej Čačka

Ne propustite da svratite u Narodni muzej Čačka koji je u neposrednoj blizini, jer se tamo čuvaju zvona, rozete, ikone, stari rukopisi, ali i mnogo predmeta od izuzetnog značaja za različite periode istorije grada. Ako budete imali sreću da vas dočeka gospođa Zorana Bojović, kus-

tos muzeja, osećaćete se kao da ste zakoračili u odličan vremeplov, koji vas kroz zanimljive priče i dogodovštine približava davno prošlim danima.

A još kada znate da zapravo koraćate kroz prostorije konaka Jovana Obrenovića, brata kneza Miloša, koji je podignut 1835, doživljaj je još verodostojniji. U konaku se nalazi muzejska postavka stare gradske kuće, dok je na fasadi oslikan grb Obrenovića u boji. To je jedini sačuvani grb ove vrste! Postavka muzeja podeljena je u celine vezane za period od neolita do srednjeg veka, ovčarsko-kablarske manastire, te ratove i ustanke od 1804. do 1941.

Gospođa Zorana nam prepričava i kako se posetioci iz Nemačke oduševili mačevima koje su u prošlim vekovima za znamenite Srbe radili Nemci i Austrijanci, kako Rusi zastanu pored ordena iz njihove zemlje, Bugari često pitaju za Kraljevića Marka, a jedan gost iz Kine se upisivao u knjigu utisaka i među drugim upisima pronašao redove direktora škole iz Šangaja – koju je i sam pohađao!



OVČARSKO-KABLARSKA KLISURA

Nalazi se u zapadnom delu Srbije, u okviru Zapadnog Pomoravlja, i razdvaja visoku Šumadiju od Dragačeva. Osnovno obeležje su masivi Ovčara (985 metara) i Kablara (885), a klisura obiluje izraženim uklještenim meandrima i termalnim izvorima. Proglašena je zaštićenim prirodnim dobrom prve kategorije, odnosno Predelom izuzetnih odlika. Klisura se prostire na 2.250 hektara, od čega je 1.700 na teritoriji Čačka, i 550 hektara na području Lučana.

Na malom prostoru je skoncentrisano 10 srednjovekovnih manastira, zbog čega je klisura poznata kao „Srpska Sveta Gora“.

Slikarstvo i muzika

Čačak se ponosi i što je odavde potekla i poznata srpska slikarka Nadežda Petrović. Staro zdanje koje su početkom 20. veka gradile supruge viđenijih Čačana i tu otvorile žensku školu, što je bio kuriozitet za ono doba, od 1961. je pretvoreno u galeriju Nadežde Petrović. Pored njenih dela, ovde se predstavljaju i radovi koji pospešuju zaštitu pokretnih kulturnih dobara.

Ne propustite i da zastanete ispred gimnazije, jer tu ponosno stoji skulptura Nadežde, koju je radio Ivan Meštrović. Sam se rado prihvatio posla dok je boravio u Americi, a za predstavljanje svoje prijateljice koju je duboko poštovao, nije hteo da prihvati ni dinara nadoknade.

Kroz vreme će vas vratiti i „Rimske terme“. Naime, u samom centru grada pored šetališta nalaze se ostaci kupatila iz rimskog doba. Proglašeni su spomenikom kulture i datiraju s kraja trećeg i početka četvrtog veka. Ovde ćete videti različite prostorije kupatila, ali ćete se upoznati i sa načinom na koji su Rimljani zagrevali vodu.

Čačak je takođe poznat po Saboru frulaša u Prislonici, ali i po sve popularnijem rok festivalu „Priča“. Postoji od 2012.



Meštrovićeva Nadežda

Šetnja ulicama

Šetala sam sa Gordanom i Dejanom iz Turističke organizacije Čačka, ruku pod ruku. Sa leve strane je šarmantna zgrada škole u koju je i Gordana išla, sa desne čačanska gimnazija. Preko puta – crkva. Ista ona koja se vidi na starim crtežima, samo se nekada ispred nje prolazilo na konjima, a sada čekate da se upali zeleno svetlo za pešake.

i prvi put je organizovan na ulici ispred kafića „Srpski pab“, čiji vlasnici su festival i pokrenuli. Od tadašnjih osam bendova i dve hiljade ljudi, „Priča“ je prerasla u višednevnu manifestaciju sa velikim binama i po 8.000 posetilaca na koncertima, programom za mlade bendove, karnevalom i maskenbalom za decu, brojnim izložbama i književnim večerima. Grad je u vreme festivala kao košnica!

Pogled sa Kablara

Svakako ne treba da propustite da dođete do Ovčarsko-kablarske klisure. Ako ste kao ja puno puta prošli pored i eventualno napravili pauzu za kafu u Ovčar banji, u nastavku teksta obratite pažnju na sve ono što ste mogli da vidite na bukvalno par kilometara odatle, samo da ste se duže zadržali!

No, da krenemo redom. Dok smo se peli na Kablar (do vidikovca koji je četiri metra niži od samog vrha), Goran iz TO Čačka mi je objašnjavao kako ovde postoji pet staza za penjanje – dve teže, jedna srednja i dve za prosečnu fizičku kondiciju. (Na Ovčaru su tri staze, a na Debeloj Gori dve.) Do vrha se može i biciklom, obeleženim trasama. Do određene tačke na oko 800 metara od vrha, može da se dođe i kolima, ostatak ćete peške. Treba pomenuti da je jedno od sedam kola Treking lige Srbije ovde prvi put održano u aprilu ove godine, a istog meseca i takmičenje u planinskom trčanju u organizaciji Atletskog saveza.

Pokušavala sam da upamtim detalje vezane za floru i faunu, dok Goran priča kako ovde ima više od 700 biljnih vrsta, što je gotovo četvrtina ukupnog broja u čitavoj Srbiji. Čak polovina vrsta dnevnih leptira i ptica zastupljena je baš u zaštićenom području klisure, i to na samo 2.250 hektara. Tako čujem kako ovde ima puno graba i crnog graba, da bukva „više voli severne padine, gde je više vlage i manje sunca“, ali i da je gavran izuzetno inteligent-



Crkve i manastiri

Dok šetate Kablarom, visoko u stenama ćete videti pećinu poznatu kao Turčinovac. Do nje je izuzetno teško doći, ali se veruje da ima i izlaz na drugoj strani i za nju se vezuju narodna predanja. Tu su se, kažu, tokom vekova krili Srbi od Turaka, a jednom kada su napravili merdevine i uspeali se do samog otvora, žena koja je tog momenta mesila hleb u pećini, udarila je testom prvog vojnika koji je provirio, čime je ovaj izgubio ravnotežu i povukao čitave merdevine sa svim svojim saborcima nazad u provaliju. Zato pećina dobi ime Turčinovac.

Neposredno pored viri krst iz još jedne pećine. Tu je sada crkva Savinje, posvećena Svetom Savi, uglavljena u uzak prostor od oko 10 kvadrata gde se smatra da je bila Savina isposnica i gde je tekla lekovita „Savina voda“.



tan, te da često „ometa gnežđenje sivog sokola“. Usput smo naišli i na cer, star 250 do 300 godina, što ga čini najstarijim drvetom ove vrste u Srbiji. Ovde se početkom maja rascvetaju i 23 vrste orhideja, kojih ima još samo na Rtnju...

Ali, kad smo se popeli na vidikovac i bacili pogled na Zapadnu Moravu koja miroljubivo vijuga između Kablara i Ovčara, umalo sve ovo nisam zaboravila! Ovo je slika poznatih srpskih meandara iza kojih se pruža panorama grada Čačka. Preko puta, na Ovčaru, iz šume proviruje manastir Sretenje. Sjajan pogled!



Do ove pećine ne može da se popne tovarna stoka, te su sav materijal za izgradnju male crkve nosili sami monasi. Ovde se i dalje penju vernici i služi liturgija, i to na Savine praznike.

Ovčarsko-kablarska klisura pružila je utočište brojnim srednjovekovnim hramovima, te su ovde smešteni – 10 manastira i dva sveta mesta. Smatra se da su se monasi zadržavali u klisuri, tražeći prikriveni kutak za svoje svetinje. Dovoljno je da obratite pažnju na položaj nekih od njih i biće vam jasno zašto je ovo bilo savršeno mesto.

Izaberite koji ćete manastir posetiti. Mene je put naveo do Blagoveštenja i Nikolja, dok je Jovanje krasilo pogled na obalu, deo koji je delovao kao kakvo poluostrvo usred toka krivudave reke. Ono pored, koje izgleda kao „ostrvo“, nosi ime Pejica, a tepaju mu i sa – „srpski Bled“.

Blagoveštenje je izgrađeno 1602. i oslikano u prvoj polovini 17. veka. Poznato je po ikoni Bogorodice iz 1602. za koju se veruje da je čudotvorna. Manastir Nikolje mi je bio još zanimljiviji, jer se u dvorištu na obali nalazi i konak kneza Miloša Obrenovića. Mogu da se vide i prozori odaje u kojoj je sam knez provodio vreme, sklanjajući se od najezde Turaka. U ovom manastiru je kneginja Ljubica boravila oko godinu dana sa decom, između dva ustanaka, a tu je sahranjen i njihov petogodišnji sin Petar koji se razboleo na putu dovde.

Brćkanje i lečenje

I samo još par reči o banjama, Ovčar i Atomskoj, u kojima sam imala prilike i kratko da boravim. U Atomskoj idite na masažu i prošetajte „Stazom zdravlja“, ako već niste došli na specijalističko lečenje u „Vujan“, koji svake godine beleži sve veći broj gostiju. Banja je, kažu, prošle godine imala 130.000 noćenja.

Na putu do Atomske banje morate da skoknete i do Konjičkog kluba „Griva“, koji ne samo da organizuje izlete i školu jahanja, već sarađuje i sa medicinskim centrom u vidu posebne vrste terapije koja je dobra za vežbanje motoričkih funkcija.

Takođe, neposredno pre banjskog centra nalazi se i domaćinstvo Gordane i Caneta Minića, odnosno „Minićeva kuća rakije“. U autentičnom ambijentu, Minić će vam rado nasuti neku od svoje 32 vrste, od šljive i viljamovke, pa sve do rakije od banane i kupusa. Dobitnik je brojnih prestižnih nagrada na sajmovima i takmičenjima i izazvaće vas da probate baš onu vrstu koju mislite da ne volite, jer će vam se ovde sigurno svideti. (Bio je u pravu!)

Što se tiče Ovčar banje, obavezno se bućnite u bazen termalne vode, dok pravite pauzu između dve šetnje po Kablaru. Probajte „wellness doručak“ u Wellness centru „Kablar“ (na tanjiru – od svega po malo, porcija kao za dvoje i vruće tanko hrskavo testo)...

A znate li da bi Ovčar banja mogla da se zove i Kablar banja? Evo i zašto! Zapadna Morava zapravo deli administrativnu teritoriju Čačka i Lučana, posede manastira Blagoveštenje od onih koji pripadaju Sretenju, kao i Kablar od Ovčara. U jednom momentu je, 1896. godine, reka promenila tok, pa su tako lekoviti izvori koji su ranije bili na ovčarskoj strani (zbog čega banja i nosi takav naziv), sada ostali na obali – Kablara.

Dok slušam kako je crkva gotovo autentična, da je pomenuta u turskim spisima još u 15. veku, te da je specifična po tome što je oslikan i spoljni zid kod ulaznih vrata, ali i po retkoj ikoni u naosu iz 16. veka, pažnju mi privlače i priče o starom boru u dvorištu. Postoji verovanje da ako ga obidete tri puta, zamislite želju i poljubite malu ikonu koja je okačena o stablo, da će vam se želja svakako ispuniti. Ako se kojim slučajem to ne desi, šali se Goran, „može biti da ste se kretali u suprotnom smeru“. No, kako da dođete dovde, a da ne obidete par krugova. „Pa, šta bude“, pomislih.



ATOMSKA BANJA

Na oko 20 km od Čačka (i 130 od Beograda) nalazi se Atomska banja Gornja Trepča. Ušuškana je među brdima pokrivenim šumom na nadmorskoj visini od 460 metara. Termomineralna voda temperature od 29,8 stepeni prava je retkost zbog specifičnih fizičkih i hemijskih karakteristika, i ima izuzetno lekovito dejstvo na nervna i mišićna tkiva. Koristi se za medicinsku rehabilitaciju obolelih od neuroloških bolesti, a naročito je efikasna kod multiple skleroze, reumatskih oboljenja, kao i bolesti gastrointestinalnog trakta i perifernih krvnih sudova.

Specijalna bolnica za rehabilitaciju obuhvata nekoliko objekata, a medicinski centar „Vujan“ otvoren je 2012. godine i raspolaže svim potrebnim medicinskim osobljem.

OVČAR BANJA

Ovo je jedinstvena banja u Srbiji po tome što se nalazi u Ovčarsko-kablarskoj klisuri, odnosno u predelu izuzetnih odlika. Postoje svedočanstva da su vode Ovčar banje korišćene za lečenje još u vreme Rimljana, preko srednjovekovnog i turskog perioda do stvaranja nove srpske države u 19. veku.

Termalne vode dostižu temperaturu od 35 do 38 stepeni i pogodne su za lečenje reumatskih oboljenja, spondiloze, artritisa, sportskih povreda i problema na koži.

U slavu i čast trube

Danijela Ćirović

Glimpses of the World

DRAGAČEVO

OD BEOGRADA: 170 km
OD NIŠA: 190 km

Sigurno nema osobe, koju je zanimala Srbija, a da nije čula za Guču. E, pa, ovo mestašće je i mene odvelo u Dragačevo, ali ne u ono – „pravo vreme“. Jeste li se nekad zapitali kako izgleda grad trubača mimo Sabora?

Ako vozite iz pravca Čačka, udaljeni ste oko 20 kilometara, iz Ivanjice oko 30, iz Kraljeva nešto manje od 50. I nemojte da vas buni (kao mene), to gde ste se uputili. (Treba da se javim Turističkoj organizaciji Dragačevo, koja pripada opštini Lučani, a ja idem u Guču?!)

Zaštitni znak

Dragačevo je oblast u zapadnoj Srbiji ušuškana između planina Ovčar, Jelice i Čemerna. Prostire se na površini od 661 kvadratni kilometar, od čega dve trećine pripada opštini Lučani. Ipak, okosnica turizma svakako je varošica Guča.

I tako, dođete kao ja, „u pogrešno vreme“ kad je tek krenulo proleće, a leto još nije ni u najavi (Sabor je u avgustu, tek da podsetim), i računate da ćete se s trubama verovatno mimoći, a ono – već na ulazu u naselje, na kružnom toku stoji spomenik Desimiru Perišiću koji drži trubu. Još koji minut vožnje i uđete u centar, a tamo na glavnom trgu – Trubač. Okrenete se levo – Muzej trube.

Nema zabune, znate gde ste došli!

Ispred ulaza u muzej nalazi se fontana, u obliku poređanih – truba, naravno. Simpatično žućkasto zdanje na prvom spratu ima stalnu postavku posvećenu Saboru trubača. Ovde možete da se upoznate sa običajima kraja, da pročitate ponešto o manifestaciji, ali i da vidite trube iz kojih se nekada prolamao zvuk čitavim naseljem. Još mi je Rade iz TO Dragačeva pustio trubače na muzičkom uređaju, da mogu da napravim i mali video klip iz muzeja uz muziku koja je ovde postala više nego zaštitni znak.

Preko puta se nalazi Centar za kulturu i sport, koji je i glavni organizator Sabora. Pored bioskopske sale, pozornice, biblioteke, ovde je smeštena i kancelarija TO. S druge strane muzeja, Crkva Svetog arhangela Gavrila iz 18. veka, čiju rekonstrukciju je pomogao knez Miloš Obrenović „sa 1.000 groša“. Tu sam videla nekoliko plavih krajputaša, mada Guča ima odvojen natkriveni Lapidarijum, gde su okupljeni ovi spomenici. Možete da predahnate u prijatnom dvorištu crkve, a onda da pono-



SABOR TRUBAČA

Manifestacija poslednjih godina okuplja oko pola miliona gostiju. Dugogodišnja tradicija održavanja trubačke smotre Guču je učinila prestonicom trube. U porti crkve Svetog arhangela Gavrila 1961. održan je Prvi dragačevski sabor trubača, na kojem je, kažu, bilo 10.000 posetilaca. Pobedio je Desimir Perišić.

Vrhunac saborskog programa predstavlja nadmetanje trubačkih orkestara, koje već 58 godina počinje himnom „Sa Ovčara i Kablara“. U vreme trajanja Sabora održavaju se i brojna takmičenja – mladih orkestara, zdravičara, sportska nadmetanja. Turiste najviše privlače defile učesnika, improvizacija dragačevske svadbe i koncerti.

vo izađete na ranije pomenutog Trubača. Ako vam kojim slučajem treba pauza za kafu (ili mesto gde ćete sesti za laptop, kao u mom slučaju), sa obe strane ulice su kafići.

Lapidarijum je nedaleko odatle, maltene iza leđa Trubaču. Sastoji se od 33 nadgrobna spomenika i krajputaša, raspoređenih u tri sobrašice, od kojih neki datiraju iz 19. veka. Bio je vikend kad sam se obrela u Guči, pa je čitavo naselje bilo mirno. Senke okolnih krošnji dale su poseban doživljaj spomenicima. Na nekima se razaznaju natpisi i lica, na nekima su uklesani lišće i cveće, a na par njih sam videla i – trube.



Kafa sa monahinjama

Pošto je moja ruta bila takva da sam prethodno obišla Čačak i Kablar, odnosno čačansku stranu Zapadne Morave, bilo je vreme da se popnem i do Ovčara, s ove, druge, strane reke.

Dok se vozimo kroz dolinu, Rade mi priča kako do Ovčara imamo oko 20 kilometara i da ćemo stati da obiđemo manastir Svete Trojice i Sretenje. Ipak je Ovčarsko-kablarska klisura poznata i kao „Srpska Sveta Gora“.

Prvi manastir slovi za jedan od najlepših u klisuri. Put zavija do jednog brežuljka, a kažu – do osamdesetih godina 20. veka dovde ni puta nije bilo. (Koliko li je sve ovo tek bilo nepristupačno u ono vreme kada su monasi rešili da u klisuri podignu srednjovekovne manastire – njih čak 10!) Na kapiji nas dočekuje jedan od monaha, a pored nas došlo je i nekoliko turista iz Republike Srpske. Ovde trenutno žive tri monaha i dve stare monahinje, muški je manastir, podignut je u 16. veku i više puta obnavljan. Pitam da li je nekada ranije bio oslikan, a monah kaže da je od samih početaka bez fresaka.

Domaći sok i kajmak

Na povratku nas zovu da svratimo do sela Milatovići, a tamo nas dočekuje domaćin Vladimir koji pravi „Dragačevku zlatnu“. Rakiju, naravno. Kaže, njegova šljivovica sastoji se od 30 odsto starih sorti. Iako se porodica već 150 godina bavi uzgojem voća i pečenjem rakije, Vladimir je tek pre pet godina počeo da proizvodi „Dragačevku“. Pokazuje nam imanje, objašnjava kako se rakija uglavnom nabavlja preko sajta, dok njegova supruga postavlja sto i „neće ni da čuje da se ne poslužimo“.

Za stolom i vlasnik „Bročića avlije“, ugostiteljskog objekta u Guči. Bročići su, kako im piše na sajtu na koji su me uputili, kupovali stare vajate po okolnim selima, a onda ih prebacili na jedno mesto i od njih napravili pomenu-tu avliju. Urađena je i terasa koja gleda na plažu malog jezera na reci Bjelici.

Kad smo već kod tradicionalnih objekata, malo sam se iznenadila što ću spavati osam kilometara od Guče, u brdima, u selu Gornja Kravarica, do koje treba stići po mrklom mraku i serpentinama. Ali, kad sam ujutru probala vruću lepinjicu i pršutu, dok se predamnom pušio kačamak uz domaći kajmak, bilo mi je jasno!

Rade je bio strpljiv dok sam prošetala dvorištem ne bih li napravila još snimaka, a onda smo nastavili da se penjemo Ovčarom do Sretenja. Ovo je ženski manastir i kažu da je među najbrojnijim u klisuri, u njemu živi oko 20 monahinja. „Namestio“ se na obronku planine, okružen šumom, odakle puca prelep pogled na Kablar preko puta.

Pokušavam da ga što bolje uslikam, penjem se na obližnje brdašce, čučnem nebrojeno puta, krivim se u skladu sa fotoaparatom (dok Rade iz prikrajka slika mene mobilnim telefonom onako u čučnju i „iskrivljenu“). U dvorištu bela crkva, sa strane konak sa tremom u drvetu. Tu nas monahinja poziva na kafu i donosi domaći kolač sa višnjama. Mladi bračni par sa bebom sedi preko puta nas, svo troje zajapureni, kažu – krenuli su peške od podnožja, ostavili dole auto, misleći da manastir „ne može da bude mnogo daleko“. Hodali su par sati uzbrdo.

Dok se sladimo još jednim kolačem, sa leve strane polako ustaje grupa planinara. Popeli su se dovde, okrepili se u manastiru, i sada nastavljaju ka vrhu Ovčara. Preko puta nas, onaj mladi par s bebom... Malo vam pocrvene obrazi dok izlazite do parkinga. Ali ne od napora i uspona, kao kod onog ostatka sveta koji je danas posetio manastir.



Radičevići su napravili kompleks kuća uz restoran, bazen i propratne objekte, pod nazivom „Vajati“. Ovde prave i kajmak i sir, ali i domaće sokove od maline, ribizle, kupine, jagode... Domaćin Vladan mi uz doručak prepričava kako je kompleks otvorio 2006, ali da do prošle godine dovde nije bilo ni redovnog puta. „Vajati“ imaju oko 30 kreveta i sezona im kreće od maja.

I eto mene sledećeg dana ponovo u centru Guče u kafiću sa laptopom pred sobom. Rade me slika u majici na kojoj piše „Guča je zakon“, u šanku kafića „Pet plus“, a preko puta – „Hemingvej“... Pre mnogo godina sam išla po Kubi, ne bih li našla vilu u kojoj je živio Ernest Hemingvej, koja se i danas čuva kao da je slavni pisac malopre izašao. A evo ga i ovde. U Srbiji. Posred Guče!

ASELJE LUČANI

Varošica se nalazi u ravničarskoj dolini reke Bjelice i, prema poslednjem popisu, ima 3.888 stanovnika. Prvi put se pominje u turskom defteru iz 1476. godine. Najverovatnije je da je ime dobilo po „lučari-ma“, kako su nazivani ljudi sa bakljama od luča, kojima su nekada osvetljavali naselje.

Dodite i vi “na kraj sveta”

Danijele Ćirović

Glimpses of the World

IVANJICA

OD BEOGRADA: 190 km
OD NIŠA: 215 km

Zamislite grad opasan visokim planinama, šćućuren u dolini iz koje bludi pogled na stenovite vrhove. Odozgo, pak, samo se krovovi crvene. E, pa, to vam je Ivanjica! Čistog vazduha, hladnih zima, deluje kao da je brdima odsečena od sveta, a opet je žive, šeretske naravi. Pravo mesto za Nušićijadu!

(Naime, ne samo da Branislav Nušić nikada nije kročio u ovaj grad, nego je i sama Ivanjica bila sinonim za „kraj sveta“. U drami „Gospođa ministarka“ upravo ona kudi svog zeta i preti mu kako je „viđen za Ivanjicu“. Tako su meštani dobili ideju da i Nušića dovedu tu, „na kraj sveta“.)

I struja i pruga

Prvi utisak će vam svakako biti da ste došli u šarman-tan gradić, gde vas već u samom centru čeka nekoliko znamenitosti. Centar preseca pešačka zona uz sim-patične niske kuće (tu ćete kasnije svratiti na kafu i krempite), a nedaleko odatle se preko Moravice proteže i poznati Kamen most. Ovo je, kažu, najveći jednolučni most na Balkanu. Izgrađen je bez vezivnog materijala 1906. godine od velikih kamenih blokova.

Dalje uz reku naići ćete na električnu hidrocentralu, izgrađenu 1911, tada sedmu ove vrste u Srbiji. Još je u funkciji, osvetljava gradski park, ali je pretvorena u muzej. Ovde se nalazi i betonska brana visoka devet metara, sa koje se spušta vodopad. Šetalište ide duž reke i pored hotela „Park“, kažu, najboljeg u Ivanjici.

Postoji zanimljiva anegdota vezana baš za ovu centralu. Priča se da su meštani učestvovali i ulagali novac kako bi se konačno podigla centrala i domaćinstva dobila struju. Nije se mnogo znalo o električnoj energiji u ovim krajevi-ma, ali je seljanima obećano svetlo. Kad je centrala pro-radila, a okolna sela i dalje nisu zasvetlela, meštani su pitali šta je sa njihovom strujom. Vlast je objasnila kako su dali sve od sebe, kako su se svojski potrudili: „Ali struja prosto – ne ide uzbrdo!“

Još kada vam ispričaju kako je „tako jednom u Ivanjici“ izgrađena i železnička stanica, jer je pruga nicala po či-tavoj Srbiji, pa se očekivalo da se to i ovde desi – bude vam skroz prirodno što je Nušićijada baš ovde. Jer, ta zgrada i dalje stoji, iako pruga dovde nikada nije došla!

Šalu na stranu, ovde dalje treba obići Crkvu cara Kon-stantina i carice Jelene, koja je podignuta samo tri go-dine posle formiranja naselja i jedini je objekat iz tog doba. Kažu da je preživela dva požara u kojima je izgoreo čitav grad. Preko puta se nalazi spomenik Draži Mihai-loviću, vođi Ravnogorskog pokreta u Drugom svetskom ratu, kao i takozvani „Čičin dom“. Dok sam šetala ulicom pored Tehničke škole, nabasala sam i na suvenirnicu koja je otvorena, kako mi je vlasnik objasnio, „baš u kući u kojoj je Draža odrastao“.

GRAD IVANJICA

Grad je nastao po nalogu kneza Miloša 1833. Opština je po površini među najvećima u zemlji. Ima 32.000 stanovnika, od kojih 12.000 živi u samom gradu. Leži na obali reke Moravice, koja izvire na Goliji, i na nadmorskoj visini od 468 metara. Proglašena je vazdušnom banjom 2000. godine. Polovina opštine je pod šumom.

Haždi-Prodanova pećina

Na samo sedam kilometara od Ivanjice prema Guči stoji Haždi-Prodanova pećina, koja je dobila ime po Karađorđevom vojvodi koji je ovde sklanjao narod. U pećini su pronađeni ostaci predmeta iz vremena nean-dertalaca, oko 40.000 godina pre naše ere, alatke od kvarca, što je retkost u Evropi. Pored ulaza je ponovo sa-građena crkva poznatija kao „Adžijina“, koja je prvi put podignuta 1809.

Pećina je dugačka oko 400 metara i čine je dva sprata. Ulazni deo je širok oko tri metra, ali se onda sužava u uzak hodnik, koji dalje vodi u prostranu dvoranu. Još nije otvorena za turističke posete.

Iako se još sređuje, ljudi iz Turističke organizacije Ivan-jice bili su ljubazni da mi je pokažu. No, moje oduševl-jenje je brzo bilo pokolebano, kad se usled buke i svetla ručnih lampi, iz mraka podiglo čitavo jato slepih miševa!

Jankov kamen

Ne samo da Ivanjica seže u istoriju do 1833, kada je grad osnovan, već i u visinu! Baš toliko ima i najviši vrh Golije, 1833 metra. Nije ni čudo što sam jedva čekala da se gore popnem, a već su mi i pričali kako je planina „divlja“ i pros-trana. I baš kad je trebalo da se krene u obilazak, svanuo je tmuran, oblačan i maglovit dan. Ali, kad bih drugačije videla Goliju ovako zaogrnutu gustom maglom!

Imajte na umu da se po Goliji većinom vozite makada-mom, te ne možete da idete naročito brzo, a pride je sve prilično daleko. Tek kada se osvestite koliko se sati već vozite, shvatite koliko je planina zaista široka. Obavez-na stanica je svakako Tičar jezero (ili Daičko). Nalazi se na Daičkom brdu, na 1.500 metara. Jedva se naziralo u magli, na proplanku između borova. Golija je poznata i po jezeru „Nebeska suza“ na Okruglici i Košaninovima jezeri-ma, a specifičnost je to što su sva prirodna.

Dok smo se peli ka „Jankovom kamenu“, baš podno naj-višeg vrha, izašli smo iz magle. Na samom vrhu je bilo vedro, dok su se odozdo podizali oblaci, kao da mile uz brda. Tu čuh i kako je vrh dobio ime. „Bili jednom braća Janko i Ranko“, zaljubljeni u istu devojk. Da bi odlučili čija će biti, dogovore se da se takmiče – ko prvi donese ogroman kamen na vrh Golije, njemu devojk. Janko je stigao prvi. „I šta je bilo, oženio se?“, pitam. „Ne“, kažu: „Janko je stigao do vrha. I umro!“ (Da čovek ne zna da li da plače ili da se grohotom nasmeje!)

Na 16 km od Ivanjice ka Goliji, u selu Kumanica, nalazi se Rimski most. Odavde se zapravo Zapadna Morava u daljem toku zove Moravica. Most je na staroj trasi puta prema Sjenici, kuda su išli trgovački karavani. Dugačak je oko 14 metara i visok četiri. Pripada tipu turskih mostova i veruje se da je podignut u 15. veku. U narodu je poznat kao „rimski“, te se smatra da je možda ostalo sećanje na nekadašnji rimski put koji je išao ovuda.

Na povratku u Ivanjicu obišli smo i manastir Kovilje u selu Smiljevac. Ljubazne monahinje su nas poslužile ča-



Haždi-Prodanova pećina

I sam Radomir (Raf), koji je na čelu TOI, a koji me je uveo u pećinu, reče da „ovako nikad nije bilo“. Utišali smo se, spustili lampe ka podu, umotala sam kosu i korak po korak pognuti smo prošli kroz uzani hodnik. Kako bih drugačije videla one zanimljive pećinske ukrase koji su sezali metrima visoko!

jem, što je došlo kao fino okrepljenje posle sve one vožn-je makadamom kroz šumu i maglu. Pokazale su nam i kako izgleda biljka kobilje, koja je, kažu, oduvek rasla na ovdašnjim proplancima. Ljudi su nekada verovali da ima „magična“ svojstva, da se radi o „vilinskoj travi“, te se pretpostavlja da je ime biljke ovde preživelo vekove i da su joj posvećivana drevna svetišta, a onda je ime poneo i manastir.

Ovde se nalaze dve crkve, od kojih je jedna u pećini. Izgrađena je u 12. veku i prvi put se pominje 1606. go-dine. U ovim zdanjima možete da se divite likovima sve-titelja na fragmentima ikona iz 13. veka.



PARK PRIRODE GOLIJA

Ovo je najviša planina jugozapadne Srbije („Jan-kov kamen“, 1833 m) i proglašena je vazdušnom banjom. Nosi titulu Parka prirode prve kategorije od 2000. godine zbog niza specifičnosti. UNESCO je Goliju kategorisao kao Rezervat biosfere 2001. godine. Obiluje šumama, izvorima čiste planinske vode, lekovitim biljem, nastanjuju je razne vrste divljači.

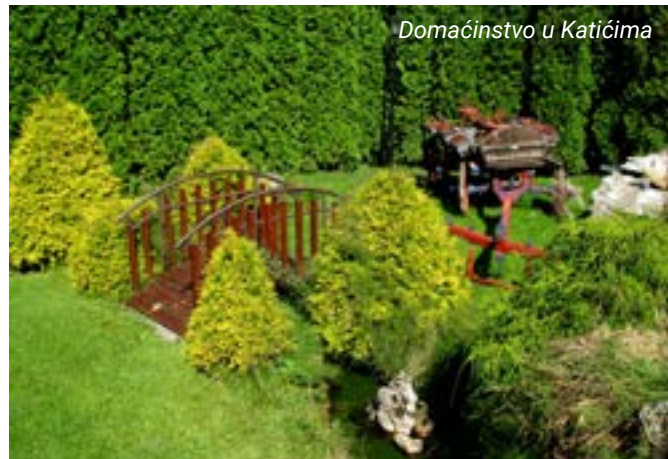
Vasilijin vrh

Na „Vasiljinom vrhu“ na Javoru nalazi se spomenik majoru Iliću, junaku Javorskog rata. Kažu da i danas možete da naiđete na tragove karaula i zidine carinarnice dok šetate pašnjacima. Odavde se pruža sjajan pogled na okolna brda.

Podno puta – „Vasilijina česma“. „Bila jednom devojka po imenu Vasilija“, počinje još jedna ivanjička priča. Bila je zaljubljena u momka iz sela i baš na mestu gde je danas česma, sedela je i čekala ga po zimi i snegu. „I šta je bilo, jel došao?“, pitam ja naivno. „Ne“, kažu: „Čekala ga je, čekala. I umrla!“ (Aman, ljudi! Sećate li se priče o Janku s Golije?!)

Na 12 kilometara odavde prema gradu pružilo se selo Kušići. Zajedno sa Devićima i Katićima, ovo selo se smatra začetnikom seoskog turizma u Srbiji. Kušići su na 1.000 metara nadmorske visine i selo je već poznata destinacija za turiste. Obavezno svratite i do vidikovca Crkvine, odakle puca pogled na šumovita brda.

Ako nastavite dalje ka gradu, na oko četiri kilometra od Ivanjice, naići ćete i na crkvu Lazaricu posvećenu knezu Lazaru. Prema predanju, ovde je sahranjen Boško Jugović.



Domaćinstvo u Katićima

Ono što je takođe karakteristično za zapadnu Srbiju, odnosno za ivanjički kraj, jesu i spomenici-krajputaši. Ovde ćete ih videti poredane u nizu i „osvežene“. Ovi spomenici se po tradiciji postavljaju pored puta, „nad praznim grobom“, i posvećeni su postradalim vojnicima sahranjenim u drugim zemljama, odnosno onima kojima se grob ne zna. Tradicija postoji još od 14. veka, ali ih najviše datira iz perioda posle Prvog svetskog rata.

PLANINA JAVOR

Javor ima 1.520 metara nadmorske visine („Vasilijin vrh“), a njegova specifična prirodna svojstva pogodna su za lečenje anemije, respiratornih oboljenja, bronhitisa, astme. Planina je bogata šumom i pašnjacima. U javorskom selu Milandža izgrađena je i najstarija škola sa internatom u ivanjičkom kraju, zajedno sa crkvom, i to 1833. godine.

Za Javor kažu i da je istorijska planina, jer su ovde vođeni ratovi 1804, 1876-1878. i 1912. Do Balkanskog rata 1912. godine, ovde se nalazila srpsko-turska granica.



PLANINA MUČANJ

Ova planina se prostire zapadno od Ivanjice, u blizini sela Katići. Najviši vrh je „Jerinin grad“ sa 1.534 metra nadmorske visine. Prepoznatljiv je po kraškom reljefu i stenama, te obiluje pećinama. Turisti ga pohode i zbog „Savinog izvora“, gde je, prema predanju, tokom pešačenja do vrha, Sveti Sava svojim štapom prekrstio kamen iz koga je potekla lekovita voda.

Jerinin grad

Katići imaju idealan položaj za ljubitelje seoskog turizma. Selo se nalazi na 1.000 metara nadmorske visine i ima odličnu ponudu turističkog smeštaja. Kuće su ovde tradicionalno pokrivene takozvanom maćanskom pločom, kamenom koji se vadi u obližnjem selu Maće. Ovo područje je 2000. godine proglašeno vazdušnom banjom.

Od magistrale ima oko dva kilometra do vrha Mučnja. Dok mi je iskusni planinar i turistički vodič Aleksandar pokazivao da se u daljini vide čak i Ovčar i Kablar, objašnjavao mi šta znače planinarska obeležja na stablima usput – na zaravni pored samog „Jerinog grada“ meštani su vadili krompir. Pravi, ivanjički, nadaleko poznat. Na ovoj visini, kažu, nema zlatice, te se krompir i ne prska.

I dok gledate okolo na brda raznih nijansi zelene boje, prisećate se i krempita, Draže, magle, kovilja i slepih miševa, ali i teških priča (o Janku i Vasiliji), i bleskastih, šeretskih anegdota – o struji i železnici. (A ni ona o Nušićijadi ne zaostaje!)

ARILJE

OD BEOGRADA: **oko 190 km**
OD NIŠA: **oko 220 km**

Maline u čokoladi

Danijela Ćirović

Glimpses of the World

Dozvolite mi da vas povedem u Arilje i, verujte, iznenadićete se! Ovaj grad u zapadnoj Srbiji nisu samo maline i domaći pamuk – mada ima i toga, naravno – već i pećine, vodopadi, srednjovekovne zidine, autentične freske, plaže i lekoviti izvori. Samo nastavite da čitate, pa sami ocenite na kakvo sam vas putovanje povel ovoga puta.

GRAD ARILJE

Nalazi se u slivu planinskih reka Veliki i Mali Rzav i Moravice. U čitavoj opštini živi 18.792 stanovnika, a u samom gradu oko 7.000. Proglašeno je za varošicu 1880. godine. Arilje je poznato po bistrim izvorima i čistim vodama, a sam Rzav nosi epitet najčistije reke u Srbiji. Danas ga presecaju plaže i ribnjaci.

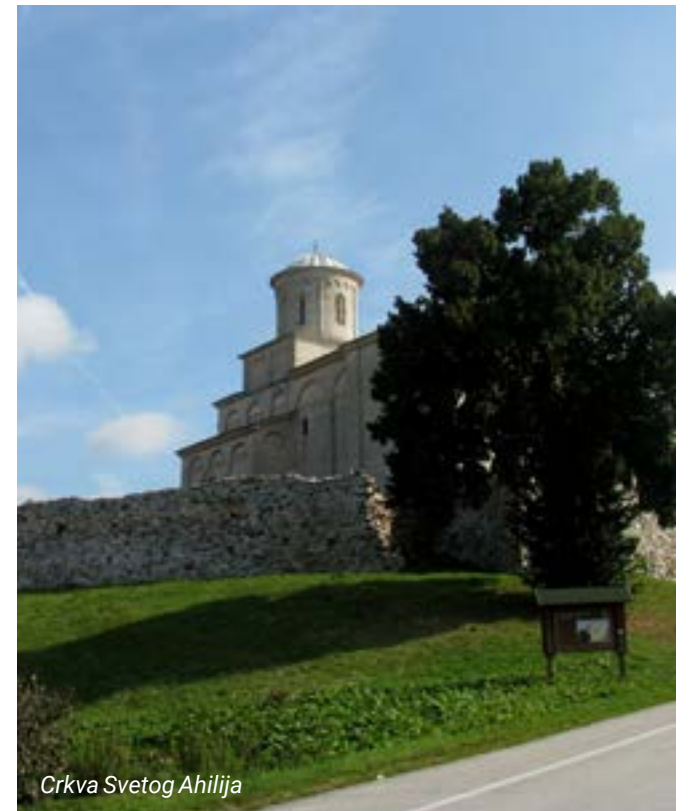
Ono po čemu se opština od 1970. na ovamo naročito izdvaja, jeste proizvodnja maline. Gaji se na oko 1.200 hektara sa godišnjom proizvodnjom od 2.000 vagona voća.

Crkva Svetog Ahilija

Ove krajeve su, kažu, u prvom veku naše ere zauzeli Rimljani, a dokazi za to su pronađeni u selu Brekovu, gde je bilo utvrđenje, kao i ostaci rimskog puta od današnje Ivanjice prema Požegi dolinom reke Moravice. Ipak, kad dođete u centar i izbijete na glavnu Ulicu Svetog Ahilija (rezervisanu za pešake), a ona vodi od opštine do istoimene crkve – odmah vam je jasno šta je u stvari glavno obeležje grada. Kad uđete u crkvu, jasno vam je i zašto.

Crkva Svetog Ahilija podignuta je u 13. veku kao zadužbina Dragutina Nemanjića. Građena je u raškom stilu i prvobitno je bila katedrala moravičke episkopije, a kasnije i mitropolija. Naime, izbeglice iz grčkog grada Larise došle su ovde u 11. veku i donele mošti sveca. Kult Svetog Ahilija slavi se i danas kao narodni praznik i gradska slava.

Prema predanju, na mestu crkve nekada se nalazio vizantijski hram, a ovde je bila jedna od 12 episkopija Srpske crkve. Sava Nemanjić ga je 1219. proglasio za sedište moravičke episkopije. Kako je prva katedrala srušena u 13. veku, kralj Dragutin je izgradio novu na istom mestu. U crkvi je sahranjen i Dragutinov sin Urošić. S kraja 13. veka potiču i živopisne freske.



Crkva Svetog Ahilija

Plavi anđeo

Najpoznatija je freska „Plavog anđela“, koja prikazuje arhangela Gavrila, i smatra se da je u umetničkom rangu „Belog anđela“ iz manastira Mileševa. Ovde ćete na freskama videti i prikazanu čitavu dinastiju Nemanjića, što je kuriozitet. Autori zidnog slikarstva nisu poznati po imenu, ali se zna da su bili iz Soluna. Upravo freske iz ariljske crkve predstavljaju prekretnicu, začetak novog stila koji će se gajiti u dvorskoj slikarskoj radionici kralja Milutina u 14. veku.

Smatra se da je moguće da je u blizini crkve bio i Dragutinov dvor, baš zato što mu je mlađi sin tu sahranjen. Takođe, iz istog perioda datiraju i utvrđenja na teritoriji Arilja, kao što su Golubinjak u selu Visoka ili Gradina u Trešnjevici.

Drevne kule

Čak i ako niste zaljubljenik u istorijske spomenike, do Gradine se svakako treba popeti, i to zbog sjajnog pogleda koji obuhvata okolna brda i zaseoke. Nebrojeno puta sam školjcnula odozgo, stojeći pored velikog krsta koji se vidi i sa magistralnog puta, dok je arheolog Dejan objašnjavao da su ovde pronađene i zidine koje datiraju mnogo pre 13. veka. Pokušavate nekako da zamislite kako je samo velelepno morala da izgleda ova tvrđava, dok su joj kule bile čitave i sezale nebu pod oblake.

Postoji i simpatična priča vezana za crkvicu na brdu, jer je, kažu, „jednog jutra samo osvanula na Gradini“. U narodu se priča kako je crkvice sama preletela iz Prilika kada



Brza Panjica

Teško da nešto može da vas pripremi za ono što vas čeka kod Vodene pećine i u njoj. Marija koja vodi Turističko informativni centar Arilja me je ujutru prvo odvela na onaj čuveni burek sa mesom, a onda smo otišle i po gumene čizme. Sve je govorilo da ovo neće biti običan izlet. Posle kratke vožnje, stigli smo do staze kod koje smo promenili obuću i pošli u šetnju. Ubrzo izbijete na Panjicu, plitku reku koju na nekoliko mesta pregazite. (Osećala sam se kao dete kome su konačno dozvoliti da šljapka po vodi!) Dole teče brza Panjica, a odozgo sa stena obraslih zelenom mahovinom, šišti voda i prelama se u slapovima.

Dok šetam gradom, i fotografišem mural koji su, ako se ne varam, slikali učesnici festivala ARLEMM, prisetila sam se i kafana. Negde sam pročitala da su i ovde, u skladu sa srpskom tradicijom, bile popularne kafane u kojima su se sklapali poslovi, „zalivali“ dogovori i „mastila“ viđenja. Pre rata u Arilju je bilo čak 17 takvih objekata. Danas, međutim, deluje kao da nema nijedne tradicionalne kafane u užem centru grada.

Skrenuli su mi pažnju da ne smem da propustim i lokalni burek s mesom, jer kažu, to je „najbolji način da počnete dan u Arilju“. Ako se ovde zateknete preko leta, obavezno probajte i sladoled sa domaćim prelivom od malina. Ovo voće vas ovde prati u stopu, pa ćete i na velikom trgu kod crkve videti skulpturu devojke koja nosi gajbicu malina.

su Turci došli, a postoji i verzija da su je Srbi „uz božiju pomoć za jednu noć preneli na brdo“. Kola i predanje da ako niste grešni, slobodno možete da je obidete, iako se nalazi na samoj litici utvrđenja.

Zanimljivo je i da je ovuda išla granica između Turske i Srbije, kao i da se nedaleko od Gradine dogodila i Bitka na Trešnjevici 1806, maltene podno samog utvrđenja.

Kad ste već ovde, obidite i manastir Klisuru, koji se nalazi na 13 kilometara od Arilja na putu ka Ivanjici. Ime manastira potiče upravo od činjenice da se on nalazi na klisuri reke Moravice. Posvećen je Svetim arhangelima Mihailu i Gavrilu. Pretpostavlja se da se radi o zadužbini Svetog Save, mada za to nema dokaza, a crkva je podignuta u 13. veku.

TVRĐAVA GRADINA

U selu Trešnjevici nalaze se ostaci srednjovekovne tvrđave, kojoj se ne zna prvobitno ime, ali je ostala upamćena kao Gradina. Od važnog je strateškog značaja zbog svog položaja i visine (1.140 metara). Iskopavanja poslednjih godina utvrdila su trasu bedema, raspored zidova i kula, a pretpostavlja se da je grad porušen nakon što je Nikola Altomanović poražen 1373. kada je knez Lazar zauzeo njegovu tvrđavu u Užicu. Ovde se nalazi i Crkva Svetog Ilije, koja je podignuta na temeljima starije, iz 1811.

Mislite da je to to, a onda još nekoliko desetina metara uzbrdo i eto vas kod još jednog plitkog toka, gde gazite preko velikog kamenja da biste prešli na drugu obalu. Pogledate desno, a tamo se ukažu dva velika otvora u stenama iz kojih voda kulja!

Do ovih otvora možete da dođete, da uđete u pećinu i vidite da se sva ta voda zapravo stropoštava iz same pećine. U dvorani je voda takođe plitka, može da se pregazi, čak i da se zađe u sledeću dvoranu iza „ćoška“, ali se dalja šetnja kroz pećinu ne preporučuje, jer nije još sasvim istražena ni osvetljena. Ipak, dovoljno je samo da dođete u ovo „predvorje“, odakle pada zapenušala voda, a dnevna svetlost se probija kroz nekoliko velikih otvora u stenama.

VODENA PEĆINA

Ova pećina se nalazi u kanjonu reke Panjice, na oko 20 kilometara od Arilja, i još nije potpuno istražena. Pretpostavlja se da je vodena masa koja izlazi iz pećine zapravo ponornica nastala iz više izvora. Speleolozi tvrde da se duboko u pećinskim dvoranama nalazi i jezero. Do same pećine vodi staza od oko jednog kilometra, uz reku Panjicu, a neposredno ispred nje je i vodopad visok osam metara.

Banja i plaže

Vožnja do Visočke banje bila je više nego prijatna, naročito kada skrenete sa magistrale prema Visokoj, jer put onda zavija između visokih krošnji. U blizini parkinga se nalazi most, odakle vas pešačka staza vodi nekih 400 metara duž Rzava. Ne možete, a da se ne divite prozirnoj reci, koja je na nekim mestima zelenkasta, na drugim bledo plava. Dok šetamo stazom, a Ana (iz Turističko informativnog centra) pokazuje kanjon i kamene bazene u kojima se nalazi lekovita voda i gde jasno mogu da se vide mehurići – promaljanje sunčevih zraka kroz krošnje je prosto omamljujuće. Čini vam se da biste samo od pogleda na ovo okruženje mogli da ozdravite!

Nekada su ovde većinom dolazili pecaroši, ali je sada pećanje zabranjeno, pa dolaze turisti, željni spa tretmana i boravka u prirodi.

Ova reka ima značajno mesto u životu Arilja. Ne samo što su njene čiste vode pogodne za gajenje ribe i što ćete na putu za Visočku banju, na primer, moći da probate



sjajnu domaću pastrmku, već se duž toka Rzava nalaze i brojne plaže. Od Gradske, do koje je lako spustiti se stazom iz grada, preko rečnog ostrva Uski vir, do Žute, Zelene i drugih plaža. I na Uskom viru, koji je na kilometar šetnje uređenom stazom uz reku, nalazi se mala plaža. Ipak, ova ada je poznatija po tome što se baš tu svake godine u julu održava ARLEMM art festival, trodnevna manifestacija koja slavi klasičnu, tradicionalnu, duhovnu i džez muziku, uz brojne izvođače i hiljade posetilaca.

Jeste da je poseta tokom letnjih meseci i za vreme ARLEMM-a brojnija, ali se smeštaj ipak nađe za sve. Na vama je da birate da li biste u hotel ili privatni smeštaj. Ovde ćete naći i Vilu „Ravijojlu“, gde se održavaju razne radionice, pa i nedelje joge, a gde nas je domaćica sačekala sa vencem cveća u kosi. Ja sam provela nekoliko prijatnih dana u Apartmanima „Migro Lux“, na samo pet minuta vožnje od centra.

I da, da ne zaboravim, kad smo već kod centra grada, obavezno svratite do Turističkog info centra da probate – maline u čokoladi!

VISOČKA BANJA

Banja se nalazi u kanjonu Velikog Rzava, na oko 30 kilometara od Arilja, na putu za selo Visoka. Voda ističe iz podzemnog jezera, hladi se na određenoj dubini gde se u njoj rastvaraju minerali, i kroz otvore u steni, u vidu mehurića, izbija na površinu. Ovaj tip kanjonskih izvora smatra se muzejom prirodnih termalnih rariteta i jedini je u Srbiji i bivšoj Jugoslaviji. Temperatura vode je 27 stepeni i pogodna je za lečenje reume, srčanih tegoba, nervnih oboljenja i poboljšava vid.

Od kneza Miloša do “Milana”

POŽEGA

OD BEOGRADA: 175 km
OD NIŠA: 240 km

Danijela Ćirović
Glimpses of the World

Požega je putnicima najčešće tek natpis na putokazima, dok se kreću od Beograda ka Zlatiboru ili Crnogorskom primorju. Kroz grad prođu ako su neki radovi na magistrali ili je postavljena privremena obilaznica. No, mene nije trebalo mnogo ubeđivati kad mi rekoše da prvo treba da svratim do sela gde je rođen Miloš Obrenović... Nisam imala pojma da je to baš ovde, kod Požega!

GRAD POŽEGA

Grad se prvi put pod ovim imenom pominje 1476. Pošto su stari grad spalili užički Turci 1805. i da bi od kasabe nastala varošica, knez Miloš je poslao državnog inženjera da napravi urbanistički plan. On je u ravnici, kažu, pobio kolac, za njega vezao kanap i napravio krug. Tako je nastao „kružni trg“, oko koga su nicale kuće, mehane, dućani, a taj trg je danas glavno obeležje Požega. Nakon što je renoviran 2012, Trg je dobio moderan izgled, gradu doneo nagradu za najuspešnije arhitektonsko delo i proglašen je za najlepši u Srbiji.

Požega je važno čvorište puteva u ovom delu zemlje, a ovuda prolaze kako bitni magistralni putevi, tako i železničke pruge. Prema popisu iz 2011. grad ima više od 13.000 stanovnika, dok u čitavoj opštini živi gotovo 30.000 ljudi.

Selo Gornja Dobrinja

Jelena iz lokalne Turističke organizacije mi je objašnjavala kako u rodnom mestu Miloša Obrenovića postoji Spomen-kompleks srpskom knezu, da je tu čuveni Čardak koji je on sam sagradio 1860. kao zadužbinu svom ocu Todoru (ili Teodoru), koji je i sahranjen u dvorištu obližnje crkve. Pretresale smo detalje iz života kneza Miloša dok smo se vozile nekih 20 kilometara od grada.

Naime, Miloševa majka Višnja ponovo se udala za siromašnog seljaka Todora Mihailovića, a imala je decu i sa prethodnim mužem – Obrenom Martinovićem. Pretpostavlja se da je Miloš (rođen Todorović), kasnije promenio prezime zbog svog polubrata, srpskog vojvode Milana, i uzeo njegovo po ocu Obrenu.

Bilo je zanimljivo čuti da se u Čardaku nekada boravilo za vreme crkvenih sabora. U pitanju je mala drvena zgrada pokrivena šindrom. Sa desne strane Čardaka stoji crkva Svetih Apostola Petra i Pavla koju je, takođe, podigao Miloš Obrenović kao svoju zadužbinu 1822. na mestu stare seoske crkve. Sa leve strane Čardaka – spomenik knezu. Začudilo me je što smo među Miloševim stopalima zatekle

gomilu kovanica, požutelih od vlage. (Da li su i ovde posetioci ostavljali novac, kao što je običaj da se daruju svetinje i sveta mesta, ili je u pitanju neko drugo verovanje?)



Čuveni gradski trg

Neka „sporija“ vremena

Sam spomenik knezu je takav da deluje kao da on i danas nadgleda selo sa brdašceta preko puta. Tamo se vidi i škola koju je Miloš podigao 1857. Jelena kaže da škola i dalje radi, ima čak do četvrtog razreda. Popele smo se putem i do tamo, napravile nekoliko fotografija i uzvratile pozdrave meštanima koji su sedeli za stolom u improvizovanoj kafanici-pošti-prodavnici, sve u jednom! Ne sećam se da sam još negde videla saksiju sa cvećem



Spomen-kompleks knezu Milošu

na žutom poštanskom sandučetu. Kao da ste se vratili u neka „sporija“ vremena!

Dok vozim nazad u Požegu, sa zanimanjem slušam kako je TOP dala da se napravi odora kakvu je nosio Miloš Obrenović. I već mi se po glavi vrzma kako bi bilo sjajno da turiste u Spomen-kompleksu može da dočeka slika i prilika kneza, neko ko bi u njegovo ime govorio o ondašnjim vremenima. Nešto poput obilaska Konaka kneginje Ljubice u Beogradu. (Ko je bio „na kafi sa kneginjom“ zna o čemu pričam.)



Kovanice između kneževih stopala

Stare lokomotive

Na ulazu u grad, svraćamo i do Železničkog muzeja. Nije uopšte važno da li ste zaljubljenik u vozove ili ne, jer gde ćete još da vidite stari šalter gde su vam na kartu utiskivali datum gvozdenom presom, ili prastaru furunu pored koje su se grejali putnici u čekaonici. A na šinama

modeli lokomotiva, koji više podsećaju na ono što ste videli u crno-belim filmovima, nego na nešto što je zaista tako istrajno radilo i vuklo gomile putnika godinama.

Topao dan smo Jelena i ja iskoristile i za prijatnu limunadu na čuvenom Trgu u gradu, i to uz pogled na kneza koji ponosno stoji i ispred zgrade opštine.



ŽELEZNIČKI MUZEJ

Muzej se sastoji od četiri koloseka, stanice, brojnih vagona, lokomotiva. Tu ćete videti čuvenog „Čiru“, ali i „Milana“! To je prva lokomotiva proizvedena na Balkanu 1882. i nosi ime tadašnjeg kralja Milana Obrenovića. Ovde se nalazi i lokomotiva „Rama“ iz 1873. Kažu, proizvedena je u Nemačkoj i postoje samo još dve u svetu – jedna je u Japanu, a druga ovde, u Požegi.

Poseban doživljaj sigurno nosi i činjenica da dok obilazite stare vagone, zapravo čujete i huku vozova – i to sa nove železničke stanice koja je tik pored.

Kad puca pogled sa Subjela

Danijela Ćirović
Glimpses of the World

KOSJERIĆ

OD BEOGRADA: 135 km
OD NIŠA: 240 km

Krenite jednom iz Užica starim putem u pravcu Valjeva, mimo magistrale koja vas vodi u Požegu. Čovek i ne zna kako izgleda kada žubori Skrapež kroz centar Kosjerića ili kada puca pogled sa Subjela, dok i sam ne dođe i – ostane očaran.



Osnivač grada Antonije Kosijer

NASELJE KOSJERIĆ

Naselje u Zlatiborskom okrugu, koje prema popisu iz 2011. ima manje od 4.000 stanovnika. Kroz varoš prolazi reka Skrapež, koja izvire na planini Povlen. Kosjerić je okružen planinama, a najviši vrh je uzvišenje Grad od 1.022 metra. Smatra se da se ovde nekada nalazilo srednjovekovno srpsko utvrđenje.

Najstariji doseljenici grada poreklom su iz crnogorskog sela Kosijer. Osnovao ga je Antonije Kosijer, koji se ovde naselio sa trojicom sinova.

Stari han

No, idemo redom. Od Užica imate oko 30 kilometara do Kosjerića, ali negde na pola puta napravite pauzu. Jer, tu se nalazi selo Karan i stara Bela crkva karanska. Mene je ovde dočekaao prizor kao sa akvarela, jer je jesenje žuto lišće prekrilo stazu do crkve belih zidova, iza koje se još promaljalo magla. Crkva je građena tridesetih godina 14. veka i, prema arhitektonskim karakteristikama, predstavlja tip spomenika raške škole. Obavezno prošetajte po dvorištu, jer ćete tamo naći i fino očuvane nadgrobne rimske spomenike.

Od Karana vas put vodi kroz šumarke, preko proplanaka, krivinama, sve do Kosjerića.

Grad nije veliki, pa krenite u šetnju. Sa mosta se pruža lep pogled na reku Skrapež, a kad se penjete prema delu gde se nalazi prepoznatljivi sat, proći ćete i pored takozvanog Starog hana. Potiče iz vremena osmanlijske uprave, izgrađen je 1854, i zaštićeni je istorijski spomenik. Ispred zgrade šarmantne arhitekture nalazi se i spomenik osnivaču Antoniju Kosijeru.

Čuveni Kosijerci

Kad skrenete desno u jednu od ulica, dok se ponovo spuštate ka mostu, videćete spomenik Karađorđu, vođi Prvog srpskog ustanka, u prirodnoj veličini ispred Doma kulture. U istoj zgradi je i Narodna biblioteka „Sreten Marić“, nazvana po jednom od uglednih stanovnika Kosjerića. Marić je rođen u selu Subjel 1903, bio je esejista, prevodilac i profesor svetske književnosti na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Živeo je u Srbiji i Francuskoj.

Ovde je smeštena stalna izložbena postavka radova Lize Marić-Križanić, kao i onih na kojima je njen portret. Završila je francuski jezik u Beogradu, a slikarstvom počela da se bavi tokom studijskog boravka u Parizu 1924. U Beogradu je izlagala već od 1939. Njeni radovi se čuvaju u muzejima u Beogradu i Novom Sadu. Jedan od prvih portreta joj je, između ostalih, naslikao Pjer Križanić, slavni karikaturista, slikar i publicista, i kasnije suprug.

Kosjerić zovu i olimpijskom varoši. Ovde se, naime, nalazi „olimpijska česma“ posvećena rodonačelniku olimpijskog pokreta u Srbiji, hotel „Olimpik“, te otvoreni bazen olimpijskih razmera. Dok šetete uz Skrapež, videćete i zgradu starog mlina, sportske terene, a možete da svratite i na dobru pastrmku.

Onda u auto, pa u selo Seča Reka. Nije daleko, a smatra se da je ovde postojala crkva-brvnara još u 15. veku. Sadašnja građevina datira iz 1812. Crkvu krasi i brojni spomenici-krajputaši, podignuti u sećanje na poginule u balkanskim ratovima.



Crkva u Sečoj Reci

Škola predaka

Imala sam priliku da prisustvujem i prvom času „Škole mojih predaka“ u Subjelu, koji je Turistička organizacija Kosjerića uvrstila u redovnu ponudu. Direktorka Snežana mi je objasnila da će deca biti u mogućnosti da se zaognu pletenim džemperima i stave šajkače na glave, kako su to činili njihovi vršnjaci 1932. kada je stara škola ponovo proradila. Nešto poput izleta „Srpska svadba“, kad se turisti, kako kaže, „oblače u svatove“.

Inače, Subjel je tog dana izgledao nestvarno, jer je proplanak bio okupan suncem i dečijom grajom, dok je varoš u podnožju još bila u magli.

Kosjerić je, ipak, najpoznatiji po seoskom turizmu. Popularna je destinacija za decu, pa tako grupe dolaze u

Prepoznatljiv sat



Gostoljublje



domaćinstva poput „Milogošća“ ili „Gostoljublja“. U prvom su mi Ivana i Mile pričali kako su živeli u gradu, ali ipak rešili da se vrate i bave se ovim poslom. Godinama im dolaze deca iz raznih kulturno-umetničkih društava, privatnih vrtića, ali i dijaspor. Jer, ovde uče stare zanate, voze se traktorom, prave džem, krune kukuruz ili skupljaju lekovito bilje.

U „Gostoljublju“ sam prespavala i imala prilike da sa Marijom i Željkom popričam o njihovom iskustvu. Željko je jedan od inicijatora „Škole mojih predaka“, a osim što drži seosko domaćinstvo i ugošćava zaljubljenike u prirodu i dečije posete, već nekoliko godina se bavi projektima oživljavanja kulturne baštine.

A da vam ne pominjem kakav je Marijin ajvar!



PRIJEPOLJE

OD BEOGRADA: 290 km
OD NIŠA: 300 km

Freska koja je otišla u svemir

Danijela Ćirović

Glimpses of the World

Kada dođete u zapadnu Srbiju, gledajte da vas put nanese i do Prijepolja. Bilo da vas zanimaju verski spomenici, prirodne lepote ili aktivan odmor, ovde ćete naći sve što vam treba. Kući ćete poneti lepe uspomene i nestvarne fotografije!

Kada se pomene Prijepolje, turistima iz Srbije prvo padne na pamet manastir Mileševa. Ali, na spisak mesta koja treba posetiti svakako treba dodati i Kamenu Goru, srednjovekovni grad Mileševac u čijoj blizini su i takozvane „Savine isposnice“, te Kuran star 400 godina, a morate se popeti i do vidikovca na Sokolici ili do slapova Sopotnice.

Beli anđeo

U Mileševi sam bila i ranije, ali koliko god puta da dođete, opet ne možete da odolite, a da ne stanete ispred „Belog anđela“ da se još jednom uverite da vas arhangel Gavriilo stvarno gleda – pravo u oči. To je jedna od specifičnosti freske – gde god da se pomerite, taj pogled vas prati. (Kao što sam se i u pariskom Luvru uverila da i Da Vinčijeva „Mona Liza“ ima isti efekat.)

Na ovom mestu morate da se setite i nekoliko detalja koje ste sigurno ranije čuli o fresci, kao što je onaj da je bila prekrivena drugom slikom u 16. veku, te da je „Beli anđeo“ zapravo otkriven tek u 20. veku prilikom restauracije manastira. Ili svim onim hvalama o savršenoj kompoziciji same slike, kao i čudima o kojima je izatkano narodno predanje vekovima unazad.

Dok se mimoilazim sa brojnim turistima i pokušavam da još jednom uslikam sivkaste kupole uz brzu reku, iza leđa mi se izdiže visoko brdo, a na vrhu – stari grad.

GRAD PRIJEPOLJE

Grad se nalazi na tromedi BiH, Srbije i Crne Gore. Prema popisu iz 2011. ima 36.713 stanovnika. Kažu da je ova oblast bila naseljena u rimsko doba, kao i da je bila u sastavu najstarije srpske države Raške. Grad se razvio na trasi nekadašnjih karavanskih puteva, koji su povezivali Carigrad, odnosno čitav Balkan, sa Jadranom. U prvim pisanim izvorima iz prve polovine 14. veka, Prijepolje se pominje kao trg manastira Mileševe. Od 15. veka vlast nad ovom oblašću preuzimaju Turci, a u 19. dolaze i Austrougari.

Savine isposnice

Put do Mileševca jeste vijugav, strm, poželjno je da imate malo „višlji“ auto, ali je prizor koji se ukaže pred vama kada stignete – više nego vredan svake krivine i rupe koju ste prešli. Još je tog dana taman oblak obavijao zidine srednjovekovnog grada i okolna brda, pa je slika bila još nestvarnija. Čim se popnete uz teške zidine bude vam jasno zašto je ovo bilo strateški važno mesto. Puca pogled na okolinu u svih 360 stepeni!

Podno samih zidina beli se džamija. Radnici koji su u to vreme pravili prilaz starom gradu, bili su ljubazni da je otvore da bacim pogled na čuveni Kuran od četiri veka. I zaista deluje impresivno – velika knjiga koja leži na stalku, obasjana svetlošću malog prozora, a na stranicama elegantno arapsko pismo.

A onda se spustite putićem koji zavija oko brda, i izađete na odmoriste s pogledom na kanjon, odakle dalje vodi staza do Savine pećine. Prođe vas jeza kada pomislite kako su monasi uopšte stizali do isposnice dok nije bilo uređene staze, koja danas ima i sigurnosnu ogradu. U pećini – izvor. Predanje kaže da nevernici i svađalice ne mogu da dohvate vodu, da im ona „izmakne“, mada postoji i varijanta koja kaže da izvor hoće da presuši ako sa njega piju grešnici. Postoji i uvreženo verovanje da je ova „Savina voda“ lekovita i da je naročito pomagala slabovidima.



Manastir Kumanica

Davidovica i Kumanica

Crkva posvećena Bogojavljenju podignuta je 1281. i zadužbina je monaha Davida, te otud - Davidovica. Manastir je bio aktivan sve do 17. veka. Posle turske najezde i rušenja, vernici su nastavili da se ovde okupljaju. Tokom arheoloških iskopavanja u 20. veku utvrđeno je da se pod temeljima crkve nalaze temelji starije građevine, najverovatnije rimske bazilike iz šestog veka. U crkvi je pronađena grobna ploča, koja se na izvestan način vezuje za oca kneginje Milice, kneza Vratka. Otkriveno je i osam grobova za koje se veruje da su počivališta braće Jugovića, čija je tela posle Kosovske bitke tu navodno prenela kneginja Milica.



MILEŠEVAC

Ostaci zidova nekadašnjeg srednjovekovnog grada nalaze se na izlazu iz kanjona Mileševke, u podnožju sela Hisardžik. Posle 1373. godine kada su posedi Nikole Altomanovića podeljeni između kneza Lazara i bosanskog bana Tvrtka, Mileševac je ušao u sastav bosanske države. Sam grad je bio zaštita manastiru Mileševi, ali i trgovcima i karavanima. Zbog svog položaja, polovinom 15. veka postaje turska vojna baza.

Drugi zanimljiv manastir – Kumanica, sa crkvom posvećenom Svetom arhangelu Mihailu najverovantije datira iz 14. veka i kroz vekove je ostao poznat kao kulturno svetište. Ovde se nekada čuvalo Kumaničko Četvororje-vanđelje, rukopis sa bogatim ilustracijama iz 16. veka. Vernici za ovaj manastir vezuju moći izlečenja i isceljenja, zbog čega mu u pohode dolaze i putnici iz inostranstva.

Nije mnogo važno da li ste pravoslavac ili čak vernik uopšte, kada dođete do ovakvih manastira. Sama ideja da su građevine prevalile tolike vekove i da ih ljudi i dalje posećuju, mora da izazove strahopoštovanje.

Za ljubitelje istorijskih spomenika treba napomenuti i da je u okolini Prijepolja, u selu Hrta, moguće videti i srednjovekovnu nekropolu iz 14. i 15. veka sa kamenim nadgrob-nim obeležjima i ukrašenim pločama i sanducima. Ovaj tip spomenika kojih ima u dolini Lima i Drine su takozvani stećci, a ovde je lokalitet poznat kao „Grčko groblje“.



MANASTIR MILEŠEVA

Manastir je zadužbina kralja Vladislava, sina Stefana Prvovenčanog i unuka Stefana Nemanje, koji je počeo da ga gradi 1218. godine. Veliku popularnost je stekao kada je 19 godina kasnije ovde preneto telo Svetog Save iz Trnova. Prema naredbi Turaka, mošti Svetog Save su 1595. odnete u Beograd i spaljene.

U manastiru je u 16. veku, takođe, radila štamparija.

Ono po čemu je Mileševa, ipak, nadaleko poznata je svakako freska „Belog anđela“ iz 13. veka. To je deo kompozicije „Mironosnice na Hristovom grobu“ i smatra se jednim od najlepših radova srpske i evropske umetnosti srednjeg veka. Prvi satelitski video signal 1962. između Evrope i SAD sadržao je i sliku „Belog anđela“, kao pozdrav Evropljana Amerikancima. Isti signal je poslat i u svemir, a freska se pored slike sletanja na Mesec i Kineskog zida, i ovde našla kao poruka mira.

Vodopadi i stari bor

Posetila sam vodopade Sopotnice i ranije, ali sam ponovo jedva čekala da se do gore popnem. Ljubitelji pešačenja mogu da dođu finom stazom, a ja sam uživala u vožnji uzbrdo, dok sam se oduševljavala pogledom koji se pružao svuda okolo. Penjete se autom, a onda put naglo skreće ulevo, tako da deluje kao da će vam kola poleteti među oblake, iznad svih onih zelenih brda. Gore vas onda dočeka huka vode, koja se sliva niz mahovinu, nestvaran prizor, uz pogled na stare vodenice.

S druge strane, Kamena Gora je, kažu, najlepše selo u prijeljskoj opštini na nadmorskoj visini od 800 do 1.496 metara. Od grada je udaljeno oko 20 km. Kamena Gora je prirodni rezervat i krase je više od sto izvora, a proglašena je i vazdušnom banjom. Selom dominira viševjekovni bor, za koji se veruje da je star oko 400 godina.

Kad mi je Milan iz lokalne Turističke organizacije objašnjavao kako se ovaj bor poštuje u skladu sa srpskom tradicijom, te da su mu meštani vekovima davali mistične odlike, jedva sam čekala da vidim to čuveno drvo. Ispostavilo se pride da i Milanova familija potiče iz ovog kraja, te nisam mogla imati boljeg saputnika.

Put vijuga uzbrdo, preko brojnih proplanaka, ali tek kada stignete do bora, shvatite kakvim ste pogledom počašćeni! Nižu se planine u daljini, poneki oblak kao da se nas-



Kamena Gora

Istorijsko nasleđe

Da biste ušli u grad preći ćete reku Lim uz koju se i pruža naselje. Uske strme ulice vode ka centru, a po arhitekturi je lako prepoznati istorijsko nasleđe grada. Ovde ćete naći kako pravoslavnu i katoličku crkvu, tako i džamiju. Kažu da je posle dolaska Austrougara, u gradu bila dvojna uprava. Oni su držali levu obalu Lima i tu sagradili kapelu, dok su na desnoj obali bili Turci.

Upravo su Turci krajem 16. veka izgradili Ibrahim-pašinu džamiju, koja je bila podignuta za potrebe vojske. Ona je obezbeđivala most na Limu i trgovački put. Ubrzo je oko džamije niklo naselje, a danas krase sam centar grada. Prepoznatljivi simbol Prijepolja svakako je i Sahat-kula,



Slapovi Sopotnice

SOPOTNICA

Spomenik prirode Sopotnica nalazi se na 17 km od Prijepolja i na oko 1.000 metara nadmorske visine. Reka u izvorishnom delu pravi mnogo manjih vodopada sa kojih se voda skuplja u tri veća toka. Vodopadi su ovde visoki više od 20 metara. Zanimljivost ovog mesta su i vodenice ili valjarice, gde se nekada mlelo žito i valjalo se sukno. Samo selo je poznato po jagnjetini, dobrom siru, rakiji, medu i domaćim pitama.

Ionio na gustu šumu, a ispred – veliko, razgranato drvo. Meštani toliko poštuju ovaj bor, da ne diraju čak ni granu koja opadne. Često ostavljaju „darove“, smotuljke koje okače o stablo.

Treba pomenuti da ćete u Prijepolju pronaći još mnogo drugih prirodnih lepota. Ovu oblast krase planina Jabuka sa 1.300 metara nadmorske visine (na planini nema ni jednog jedinog stabla jabuke, a dobila je ime jer se „kroz prsten gađala jabuka“), zatim Jadovnik, pa planina Ozren od gotovo 1.500 metara (gde će vas uputiti da posetite selo Tičije polje, svojevrsan muzej na otvorenom), zatim kanjon Mileševke, kao i reka Lim, koja svojim brzicama nudi odlične uslove za pecanje i splavarenje.

koja takođe datira iz 16. veka. Čak je i turski putopisac iz 17. veka Evlija Čelebija, pored ostalog, pominje u svojoj knjizi.

Ako prošetate uz Lim, na obali ćete videti i skulpture u drvetu, na jednom mestu je to klupa sa motivima životinja, na drugom ukrašeno deblo. To samouki umetnik Golub Milanović, kako kaže, ukrasi svako drvo koje izbaci Lim, i to na licu mesta. U gradu danas ima gotovo 15 njegovih skulptura, koje on vredno održava, osveži i prefarba svakog proleća.

I za ljubitelje rakije se ovde nađe po nešto. Raspitajte se u Turističkoj organizaciji za destileriju „Ognjene“, pa vratite u rakijski podrum gde možete degustirati 16 vrsta voćnih rakija i likera.

Neprolazna magija Peštera

Danijela Ćirović

Glimpses of the World

SJENICA

OD BEOGRADA: 245 km
OD NIŠA: 240 km

PEŠTERSKO POLJE

Specijalni rezervat prirode Peštersko polje dobio je ovaj status 2016. godine i prostire se na 3.118 hektara. Ovde se pod specifičnim uslovima formirao jedinstven kompleks staništa sa visokom raznolikošću prateće flore i faune. Od varošice je udaljen oko 45 kilometara i najviši vrh je Trojan (1.430 metara). Zbog specifičnog reljefa i klime Peštersko polje zovu još i „srpskim Tibetom“ leti, odnosno „srpskim Sibirom“ zimi.

Pešterska visoravan je najveća na Balkanu i jedna od najvećih u Evropi, sa nadmorskom visinom od oko 1.150 metara. Ovde je pedesetih godina 20. veka izmereno gotovo minus 39 stepeni, što je najmanja temperatura otkad se ona meri u Srbiji. Prosečna godišnja temperatura je sedam stepeni, dok se sneg zadržava oko 110 dana godišnje.

Kada u aprilu dođete u Sjenicu, u vreme kada je uveliko počelo proleće i radujete se što je sve lagano krenulo da pupi, ovde ćete pored puta verovatno naići na sneg. Vrhovi na Jadovniku su i dalje beli, a može da se desi da je put do gore još sasvim neprohodan. (Kako je bilo u mom slučaju.) No, znate gde ste došli, pa vas ni temperatura ispod nule kada se ujutru probudite – neće mnogo iznenaditi.

A evo i zašto. Sjenica se nalazi na Pešterskoj visoravni sa nadmorskom visinom od oko hiljadu metara. Nemate osećaj da ste tako visoko, jer je sve u „blagim“ brdašcima, pa se, kada jednom dođete, nigde više ne penjete puno. Ipak, kad zaduva vetar na ovoj visini, koja se pride prostire hiljadama hektara okolo, teško da ga nećete osetiti do kostiju. (Čak i u aprilu!)

Troglava aždaja

Specijalni rezervat prirode Peštersko polje nam je bila prva stanica. Budete nestrpljivi da vidite uživo one brežuljke, koje obično krase stada ovaca i raznobojno cveće. Iako je nekada čitavo Polje bilo prekriveno borovom šumom, zbog čega je ovo zemljište bogato tresetom, danas nema nijednog stabla. Zato brdašca i deluju blago i pitomo. Pride, ovo je najveće nalazište treseta na Balkanu, pa kažu da je 95 odsto sve zemlje u saksijama u Srbiji poteklo baš odavde.

Vozimo se do Trojana, najvišeg vrha od 1.430 metara, dok rendžer Milorad priča kako je samo Polje visoko 1.030. Za ovo brdo se vezuju raznolike priče. Kažu da je ime dobilo po jednom od trojanskih vladara, kao i da je u podnožju, u pešterskom jezeru, u njegovo vreme živela troglava aždaja. Kako je ona izranjala i jednom godišnje uzimala po jednu žrtvu iz sela, a onda došao red i na vladarevu čerku, on je pozvao velike ratnike u pomoć.

Tako na scenu stupa i Sveti Đorđe, jedan od onih koji su se odazvali. Udario je mačem o kamen, da isproba oružje, a odatle je potekala voda, danas poznata kao Đurđevica. Ovo je jedini izvor na čitavom Polju, koji nikad ne presuši, je, nikad se ne zaledi (iako temperatura ume da padne i na minus 30), i oko koga se okuplja stanovništvo okolnih sela. Pokazuju mi otiske ljudskih stopa u kamenu, kao i četiri konjske kopite.

Sveti Đorđe je, kažu, aždaji odsekao dve glave. Predanje se održalo kroz vreme, pa su tako i sela ponela simbolična imena.

„Tamo gde se aždaja braćaknula“, priča Milorad, „tu je sada selo Braćak, gde je zamahnula repom i okrnjila drveće – živi selo Krnja jela, a gde je ostavila kosti nalazi se Koštan polje.“

Treća glava je ostala enigma, ali Željko iz Turističke organizacije prepričava kako je britanska ekipa dolazila prošle godine u posetu, jer jedan od njihovih lordova na porodičnom grbu ima baš glavu aždaje, koja je navodno potekla sa Peštera. Legenda kaže da su je vitezovi odavde odneli u Veliku Britaniju.

Ni samo brdo Trojan nije imuno na razna predanja. Na njemu se nalazilo bogato utvrđenje trojanskog vođe, pa kruži priča da je on svoje blago ukopao u podzemne podrume. Ovde su, kažu, pronađeni zlatni mač od tri metra i prsten kao za dva prsta. Brdo i dan-danas prokopavaju entuzijasti u potrazi za blagom.

Lekovito bilje za ispašu

Idemo da vidimo kućice, koje se ovde zovu stanovi ili katuni, specifična stočarska prebivališta u kojima bez struje i vode ljudi umeju da borave od proleća do zime, dok god može stoka da se pušta na ispašu. Mleko i sir su naročitog kvaliteta, jer životinje pasu na poljima punim lekovitog bilja. (Ovde raste 1.230 vrsta lekovitih trava!) Rekoše mi i da, ako naletimo na nekog čobanina, da budem spremna da oni umeju da budu pričljivi, imajući u vidu da su ovde sami i često nedeljama ne progovore ni sa kim.

I tako, na jednom od brežuljaka, dočekao nas je momak od nekih dvadesetak godina. Zove se Enver, priča nam o sebi, o svom stadu, o tome kako se pre sedam godina „iz ambisa čula rika bikova, koji su tu upali u davna vremena“ („Ili je to bila aždaja“, dodaje Željko), odbija da se slika, a kad mu pomenemo da će tako možda da ga vidi i neka devojka za udaju, on se dodatno zarumeni, usne razvlači u širok osmeh i pokazuje niz sjajno belih zuba.

„Pa, vi je prvo dovedite, da vidi da li joj se sve ovo sviđa“, kaže skromno.



Čuveni katuni

OPŠTINA SJENICA

Ova opština je treća po veličini u Srbiji i ukupno ima 34.000 stanovnika. Smeštena je u blagoj kotlini Pešterske visoravni. Sama varošica broji 16.000 žitelja i nalazi se na 980 metara nadmorske visine.

Ovde su nekada karavani na putu iz Dubrovnika u Carigrad odmarali konje. Sjenica se prvi put pominje 1253. kao mesto na dubrovačkom putu, gde su trgovci pristajali i plaćali carinu. Umela je da bude odsečena od sveta zbog snegova i smetova, a i danas su u sjeničkom kraju obično najniže temperature u čitavoj Srbiji.

Dok se pozdravljamo s Enverom, saznajem i da se na Svetog Iliju nedaleko odavde održava i čuveni vašar, gde se buduće mlade i mladoženje iz okolnih sela pokazuju i odmeravaju, i gde se dogovaraju brakovi. Tada dolazi do izražaja bogatstvo stočara, jer pojedine devojke na sebi nose dukate i spremu u vrednosti od 10.000 do 100.000 evra.

Vozimo se dalje, idemo da vidimo i peštersko jezero. Kažu da je neverovatan doživljaj zadesiti se ovde u maju, ranom zorom, jer se okupi mnogo različitih ptica, svaka sa specifičnim cvrkutom. Rezervat je, inače, poznat po tome što se ovde gnezdi 99 vrsta ptica koje su na crvenoj listi zaštite. Ovde raste i zaštićena vrsta orhideje krajem maja i početkom juna.

U vreme kada smo mi svraćali, nije bilo tako živo. Trava je još bila žućkasta i nije bilo onog raznobojnog cveća, ali na površini vode su se odražavali obrisi oblaka, koji ovde uvek deluju kao da su blizu, na dohvata ruke. Iako su me ubeđivali da sam došla rano i da moram da vidim kako Rezervat nabuja preko leta, meni su i ovako žućkasta brda bila lepa. Nestvaran, talasasti pejzaž, koji kao da se proteže u nedogled!

Meandri i vrela

Kada dođete u Sjenicu svakako ćete otići i do vidikovca „Molitva“ na Uvcu. Četiri reke ovog kraja – Grabovica, koja protiče kroz naselje, Vapa, Jablanica i Uvac – formiraju Sjeničko ili Uvačko jezero. Do vidikovca imate oko 15 kilometara i moguće je doći sasvim blizu kolima. Sama terasa „Molitve“ je 110 metara visoka u odnosu na površinu vode, zbog čega puca prelep pogled na možda najpoznatije meandre u Srbiji. Ovde ste na oko sedam kilometara od početka klisure. Preko puta Molitve nalazi se isto tako lep vidikovac Veliki vrh.

Iz grada možete da odete do Golije i turističkog centra Odvračenica na 1.744 metra ili na Jadovnik sa najvišim vrhom Katunić od 1.734 metra. Kažu da se odavde pruža



fascinantan pogled i, kada je vedro, da se vidi čak do mora, koje je vazdušnom linijom udaljeno 150 kilometara. Ako ste za nordijske discipline, posetićete Ski-centar „Žari“, koji ima uređene staze u dužini od 5,5 kilometara i opremljeno strelšte za Biatlon. Ovo je jedina takva staza u regionu, pa se tu održavaju najznačajnija takmičenja.

Ne propustite da svratite i do vodenice na putu za klisuru Uvca, jer ovde žubore takozvana Sjenička vrela. Voda šiklja iz brda i spušta se u nekoliko mlazeva preko brežuljka, dok se ne sjedini i oteče dalje. Vodenica je i dalje aktivna, a sadašnji vlasnici su je kupili još 1823. I danas izgleda kao nekada.

Mantije i kadaif

U samoj Sjenici ćete svakako obići džamiju Sultan Valide iz 19. veka, zadužbinu majke sultana Abdul Hamida Drugog. Kupola je prečnika 15 metara, bez ijednog stuba. Zdanje je svedok zlatne ere, kada je Sjenica bila središte Sandžaka, upravne oblasti Osmanskog carstva, i jedina je carska džamija u Srbiji. U gradu se nalazi i crkva Svetog Petra i Pavla, koju takođe vredi posetiti, mada će vas, kada su u pitanju verski spomenici, uputiti i na zanimljiv manastir Kumanicu iz 13. veka, koji nije mnogo daleko od grada.



Pogled na „Sjeničku kuću“

Ovde smo napravili pauzu. Imala sam vremena da obidem vrela sa svih strana i da pojedem sendvič uz žubor vode, dok se na brdu preko puta propinjao beli konj. Meštani su ga pustili u polje. Ni slutila nisam da ću nedaleko od Sjenice, na jednom od puteva za Peštersko polje, videti nekoliko desetina konja, koje je vlasnik ergele pustio da pasu nadomak šume. Odavde vam nije daleko ni hotel „Borovi“, koji se još renovira, ali možete da svratite na kafu iz fildžana i ratluk.



Izvor Đurđevica

Provela sam par popodneva u Sjenici i imala prilike da vidim šetalište preko mosta, uz pogled na park i „Sjeničku kuću“, odnosno budući muzej. Sa obe strane glavne ulice nižu se restorani i kafići. Kako bih u hotelu „Vanilla“ gde sam bila smeštena, obično već ručala, popodne je bilo rezervisano za laptop i kafu. Željko i Milorad su mi već pominjali sve one specijalitete koji su karakteristični za ovaj kraj – od sjeničkog sira, pršute, sudžuka, paprika u pavlaci, mantija, pita (ovde se u avgustu organizuju i „Dani sjeničke pite“), pa sve do – kolača. Ljudi iz hotela su mi preporučili i gde da nabavim domaće mantije, koje sam htela da kupim i ponesem, i takođe me uputili na varoške poslastičarnice. Sve u svemu, kolači se nisu mogli izbeći.

Svratim u poslastičarnicu „Kobra“, pitam za tradicionalne kolače i čovek mi na limeni tanjir stavi parče kadaifa i tulumbu. Šećerni sok se cedio sa oba! Ne mogah da odolim, a da ne tražim i „poljubac“. (To je ime kolača, ma šta da ste pomislili. Beli kolač u obliku valjka, uvaljan u kokos.) Nije bilo moguće pojesti sve, naročito što sam kasnije otišla i do „Sandžaka“, gde mi je ljubazni vlasnik rekao da sam pogodila baš pijačni dan i da je gotovo sve prodao. „Ali, ostalo je taman jedno parče“, reče i izvadi natopljeno „tre leće“ sa turskim karamel prelivom. (Oni koji me poznaju znaće šta ovo znači.)

Tada sam odlučila: sledeći put idem u avgustu – na pite! A onda po gradu – da se ponovo „malo“ zasladim.

Turistička organizacija Užica



- Trg partizana 10, Užice
- +381 (0)31 514 761
- tours@mts.rs
- www.turizamuzica.org.rs

Turistička organizacija Zlatibor



- Miladina Pečinara 2, Zlatibor
- +381 (0)31 848 015
- zlatibor@zlatibor.org.rs
- www.zlatibor.org.rs

Turistička organizacija Tara - Drina



- Kneza M. Obrenovića 34/II, B. Bašta
- +381 (0)31 865 370
- turizam@taradrina.com
- www.taradrina.com

Turistička organizacija Čačka



- Gradsko šetalište bb, Čačak
- +381 (0)32 342 360
- toc@ptt.rs
- www.turizamcacak.org.rs

Turistička organizacija Dragačevo



- Trg Slobode bb, Guča
- +381 (0)32 855 886
- info@turizamdragacevo.org
- www.turizamdragacevo.org

Turistička organizacija Ivanjica



- Milinka Kušića 47, Ivanjica
- +381 (0)32 665 085
- office@ivatourism.org
- www.ivatourism.org

Turističko informativni centar Arilje



- Trg partizana 1, Arilje
- +381 (0)31 891 287
- tic@visitarilje.com
- www.visitarilje.com

Turistička organizacija Požega



- Trg Slobode 3, Požega
- +381 (0)31 714 650
- topozega@mts.rs
- www.topoz.org.rs

Turistička organizacija Kosjerić



- Karađorđeva 66, Kosjerić
- +381 (0)31 782 155
- office@odmorukosjericu.rs
- www.odmorukosjericu.rs

Turistička organizacija Zlatar



- Karađorđeva 36, Nova Varoš
- +381 (0)33 62 621
- officetozlatar@gmail.com
- www.zlatar.org.rs

Turistička organizacija Prijepolje



- Trg Bratstva i jedinstva 1, Prijepolje
- +381 (0)33 710 140
- toprijepolje@gmail.com
- www.turizamprijepolje.org.rs

Turistička organizacija Sjenica



- Trg Svetozara Markovića 1, Sjenica
- +381 (0)20 744 843
- info@turizamsjenica.com
- www.turizamsjenica.com

(P)osetite ZAPADNU SRBIJU



Glimpses of the World je blog o putovanjima koji uređuje i piše Danijela Ćirović, a koja je u saradnji sa RTO Zapadna Srbija tokom 2018/2019. godine obišla čitavu regiju.

www.glimpses-of-the-world.com

Izdavač: **Turistička organizacija regije Zapadna Srbija**

Za izdavača: **Miroslav Rađen, direktor**

Dizajn i priprema za štampu: **Semiotika**

Izdanje: **Jun 2019.**

Štampa: **Grafičar Užice**

Tiraž: **3.000 primeraka**



www.westsrbija.org
Turistička organizacija regije

